

ივერია

ფასი ნომრისა 10 კაპიკი.

თბილისი
№ 20

კვირა, 16 ივლისი

ყოველკვირეული გაზეთი

ფასი წლის დამლევამდის 3 მან.; ხუთი თვით 2 მან.

1877—1906

ადრესი: ცფილისი, ფრეილინის ქ., №5. ცფლფ. № 922.

სარჩივი: — დიქტატურა. — სათაბიროს დათხოვნა, ურაველი-
სა. — ფაზი და რევოლუცია, კ. ს. — ისა. — სხვათა შორის, ნიკ. ავალი-
შვილისა. — მატარა ფიქრები, ა. — ლისა. — დამოუკიდებელი სახანაო-
ლო, მ. — ისა. — წვრილი საერაობა ერთეული, ქუთათურისა. — კრება-
ზე, (ამბავი) დ. ქალაქელისა.

დ ი ქ ტ ა ტ უ რ ა

წარსულ შაბათს მიწას მიბარეს გვაში სათავად. აზნაურო
გინაზის ინსპექტორის შიო ჩიტაძისა, რომელიც იმხვერ-
პლა და უდროვოდ წუთი-სოფელს გამოასალმა ბოროტ მთა-
ვრობის გამხეცებულმა ძალამ. აწინდელი გახრწნილი წეს-
წყობილება ირღვევა, თვითმპყრობელობა სულს ჰღაფავს,
მაგრამ ჯერ კიდევ, სანამ სული მთლად არ დაუღვევია, აუა-
რებელ მსხვერპლს იწირავს და ცდილობს, რაც შეიძლება,
მეტი სასარგებლო კაცები მოაკლოს საზოგადოებას. ეს ძალ-
მომრეობა მთავრობისა გუშინდელი ამბავი არაა და უბედურ
რუსეთის იმპერიაში ყოველი მოქალაქე შეჩვეულია ამას. მით
უფრო შეჩვეული ვართ ამ ძალმომრეობას ჩვენ, რომლებმაც
ჩვენის ღირსების შელახვით, აუარებელ სისხლის დაღვრით და
ქონების განადგურებით ვიგემეთ მისი სიმკაცრე და შეუბრა-
ლებლობა. მაგრამ დროგამოშვებით მოხდება ხოლმე ისეთი
ამბავი, რომელიც ახლანდელ მთავრობის ყაჩაღებისგანაც კი
თითქოს მოულოდნელია და ამიტომ, მიუხედავად ჩვენის
„შეჩვევისა“, ყოველ ადამიანს ააშფოთებს და განწირულებით
თავისთვის აკითხვინებს: ნუ თუ მართლა შესაძლებელია ამ
ზომამდის მივიდეს ბარბაროსობა და კაცს — თუნდ იგი ბრმა
ავაზაკიც იყოს — ასე და ამგვარად გაუქრეს გულში ყოველი
ნაპერწყალი კაცობის და ადამიანობისა?! შიო ჩიტაძის მთე-
კური მკვლელობა ერთი ასეთი ამბავია და იგი სისხლის წაუ-
შლელ ასოებით ჩაიწერება დღევანდელ ძალის მქონეთა ავა-
ზაკობის ისტორიაში.

შიო ჩიტაძის ასე ტრაგიკულად სიკვდილი, ამაშფოთე-
ბელი და სამწუხაროა არა მარტო როგორც სიკვდილი ადამიან-
ისა, არამედ როგორც დაკარგვა საზოგადოებისთვის მშრომელ
პიროვნებისა. ჩვენში, სადაც გონებრივი მომზადება და ძალა
ასე მცირეა, სადაც მომზადებული და საზოგადოებრივად მო-
მქმედი ადამიანები სანთლით საქმენელი არიან, საზოგადოე-
ბრივ ასპარეზზე მოსაქმე პატარა მუშაკიც კი დიდად მისამ-
ჩნევი და დასაფასებელია და მისი დაკარგვა ფრიალ საგრძნო-
ბია. მით უფრო საგრძნობი და სამწუხაროა უდროვოდ და-
ღუპვა შიო ჩიტაძისა, რომელიც საფუძვლიანად მომზადებუ-
ლი და იდეალურ მისწრაფებით აღურთოვანებული კაცი იყო.
კოტა ხანია, რაც მან ქართულ პრესაში მუშაობა დაიწყო
და ყველანი სიამოვნებით ვიმედოვნებდით, რომ მისი შრომა
ნაყოფიერი იქნებოდა ჩვენი საზოგადოებისათვის.

და, აი, ერთი ვანდალის ტყვიამ უცებ სიცოცხლე მო-
უსპო ამ ჩვენთვის ფრიალ სასარგებლო ადამიანს. სათავად-
აზნაურო გინაზის შენობიდან პოლიციებისტერს ყუმბარა
ესროლეს ტერორისტებმა. ყუმბარა გასკდა, პოლიციებისტერი
დაიჭრა, მაგრამ რა შუაშია აქ ჩიტაძე, რა შუაში არიან შე-
მთხვევით იქ მყოფი მასწავლებლები?! ბიუროკრატია და მისი
მცველები ამას, რასაკვირველია, არ კითხულობენ: ისინი
შეცვივდნენ შენობაში, ტყვიით განგმირეს ჩიტაძე, სცემეს და
დასქრეს მასწავლებლები, აიკლეს კერძო ბინა, გაჰქურდეს
იქაურობა და მშვიდად გაუდგნ თავიანთ გზას. მათი დასჯა
ამგვარ საქციელისთვის მთავრობას ფიქრად არ მოსვლია მაშინ
და არ მოსდის დღესაც, — კახაკების ნადირობა უარადო,
მშვიდ მოქალაქეებზე ჩვეულებრივ მოვლენადაა დღეს ჩვენში
გადაქცეული.

ჩვეულებრივი მოვლენაა, რადგან მთელი რუსეთი და
კერძოდ ჩვენი მხარე სამხედრო კამარისას აქვს ხელში ჩაგარ-
დნილი. მთელი რუსეთი სატრაპიებად დიუო, რომლებსაც
ბატონობენ დიქტატურული უფლებებით აღქურვილი გენე-
რალ-გუბერნატორები. და ვინ იცის, კიდევ რამდენ სისხლს
დაღვრიან და რამდენ ადამიანს გამოასალმებენ წუთისოფელს
ახლანდელი გამგებლები, ვიდრე გაძლიერებული სახალხო
მოძრაობის ნაკადული მათ წაღვეავს და თავისთვის თავისუ-
ფალ გზას გაიწმენდს!

ვითომ გენერალგუბერნატორობა და სამხედრო წესები
„დროებით“ ღონისძიებად იყო მიჩნეული, რომელიც უნდა
მოსპობილიყო, როგორც კი ახალი კონსტიტუციონური
წესწყობილება დამყარდებოდა და შევიდოდა ძალაში. ამიტომ
მთელი რუსეთი მოუთმენლად ადევნებდა თვალყურს სახელ-
მწიფო სათაბიროს მოქმედებას და ელოდა ქაღალდზე დაპი-
რებულ უფლებრივ წყობილების განხორციელებას. მთავრობამ,
როგორც ყოველთვის, აქაც სიბეცე გამოიჩინა და მისთვის
უსიამოვნო პარლამენტი დაითხოვა და დეპუტატები გარეკა.
თვითმპყრობელობა და კონსტიტუცია ორი ერთმანეთის შეუ-
თანხმებელი დაწესებულებაა, ორივეს ერთად არსებობა არ
შეიძლება, ხოლო რუსეთში ბიუროკრატია შეუთანხმებელის
შეთანხმება მოინდობდა და პარლამენტიც ისეთი გამოიგონა,
რომელიც არაფერი არ შეჰკვეცდა და არ შეზღუდვდა თვით-
მპყრობელობას. მიუხედავად ამისა, რუსეთის პირველმა სათა-
ბირომ, „ძირითად კანონებით“ მუხრუქ-მოღებულმა, მაინც
შესძლო მთავრობასთან ბრძოლის გამართვა და პარლამენტა-
რული საქმიანობა. მაშინ მთავრობამ იგი შინ გაისტუმრა
და ახალ პარლამენტის მოწვევა ვითომ შეძლევი წლის თებე-
რვალამდის გადასდვა. და ასე, დღეს სახელმწიფოს მართვა-გამგე-
ობა ისევ თვითმპყრობელობა რეჟიმში დაისაკუთრა ფაქტიურად
და ფორსალურადაც. მოძრაობის შილოდინში მთავრობა წიშ-

ტებს ამრავლებს და შესაფერ ინსტრუქციებს აძლევს თავის გენერალ-გუბერნატორებს. ცხადია, მთავრობას რომ გარემოება ხელს შეუწყობდეს, ესე იგი ხალხი რომ მოთმინებით მოიხრიდეს თავს პოლიტიკურ მტარვალობის უფელ ქვეშ, თებერვლის შემდეგაც ბევრი კოკა წყალი ჩაივლის, ვიდრე მთავრობა რუსეთში ახალ პარლამენტს მოიწვევს.

მაგრამ ექნება კი თვითპრობელობას „ხელის შეწყობი გარემოება?“ ბიუროკრატია არც ისე ბრძაა, არ ხედავდეს, რომ რუსეთის ხალხი ძველ რეჟიმს არას გზით აღარ შეურიგდება, და ძნელად დასაჯერებელია, რომ იგი დღეს შესაძლებლად სთვლიდეს იმ პარლამენტარულ სათავის საშუადაოდ მოსპობას, რომელიც 17 ოქტომბრის შემდეგ არის დაწყებული. მხოლოდ საქმე ისაა, თუ როგორ და რით გამოხატავს ხალხი თვითპრობელობისადმი შეურიგებლობას. თუ თვითპრობელობის დამარცხებისა და კონსტიტუციონურ წესწყობილების დამყარებისთვის ერთად-ერთ საშუალებად დავსახავთ მხოლოდ შეიარაღებულ აჯანყებას, მთავრობასა და მის სამხედრო ძალასთან ხალხის შეიარაღებულ ბრძოლას, იმ შემთხვევაში უნდა აღვიაროთ, რომ თვითპრობელობის გამარჯვება რუსეთში უზრუნველყოფილია. მთავრობას დღესაც თავის მხარეზე ჰყავს უზარმაზარი ჯარი, რომელთანაც საბრძოლველად ხალხს, დღეს-დღეობით მაინც, არავითარი ტენიკური ძალა არ მოეპოვება.

მაგრამ მთავრობის ეს უპირატესობა მაინც იმის მომასწავებელი არაა, რომ რუსეთში შეიძლება საბოლოოდ ისევ თვითმპყრობელ რეჟიმის გამეფება. შეუძლებელია ხანგრძლივად იარსებოს ისეთმა მთავრობამ, რომელიც მარტოდენ ხიშტებს ეყრდნობა. რუსეთში კი თვითმპყრობელ მთავრობის მფარველი და ძალის გამომხატველი მხოლოდ ხიშტია. ზნეობრივი ძალა და ავტორიტეტი მას არც ერთ საზოგადოებრივ კლასში არ მოეპოვება. და ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ძველ რეჟიმს რუსეთში მომხრე თითქმის აღარა ჰყავს და საზოგადოების უმრავლესობა აუცილებლად სთვლის სახელმწიფოში უფლებრივ წყობილების დამყარებას. იმ საფეხურზე, რომელზედაც არის რუსეთში მიღწეული სოციალ-ეკონომიური განვითარება, სახელმწიფოებრივ ცხოვრების ბიუროკრატულად მართვა-გამგეობა ყოველად შეუძლებელია.

ამ ზოგად მიხედვს გარდა ამჟამად რუსეთში არის ისეთი ეკონომიური მდგომარეობა, რომელიც შლის მთელ სახელმწიფოს ორგანიულ ძალას და ძირს უთხრის თვითპრობელობას. ესაა—უმამულობა და შიმშილი სოფელში და კრიზისი ვაჭრობა-მრეწველობაში. ამ ეკონომიურ ვაჭირების ნიადაგზე მოსალოდნელია დიდი არეულობა, როგორც სოფლად, ისე ქალაქად. სტიქიური აგარარული მოძრაობა, რომელიც დღესაც ქლიერია სოფელში, უეჭველია, თანდათან იმატებს და ბევრ მემამულეთა ქანებს იმსხვრავლებს. გაფიცვები და საშუალოს უქონლობა ქალაქად კიდევ უფრო დასცემს ვაჭრობა-მრეწველობას და გააძლიერებს საერთო უკმაყოფილებას. ეკონომიურ კრიზისთან მკიდროდ შეკავშირებულია კრიზისი სახელმწიფოს ფინანსებისაც. ახლანდელ მთავრობას ნდობა შინაც დაკარგული აქვს და გარდაც, ხაზინის ცარიელ კასის გასაგებად სესხის მოპოვება გაუძნელდება და ამიტომ შინაურ ეკონომიურ კრიზისით გამოწვეული კრიზისი ფინანსებისა მთელ სახელმწიფოს ვაკოტრების კარამდის მიიყვანს. ასეთ გარემოებაში შეუძლებელია ბიუროკრატია ბიუროკრატულად რომ მოასერხოს ქვეყნის მართვა-გამგეობა

და შესძლოს უპარლამენტოდ იოლად წასვლით შემოტევა ასეთი თუ ისეთი პარლამენტი ისტორიულად შეუცდებლად ლობაა რუსეთისათვის და მას ვერ აიშორებს ხიშტების მომედე თვითპრობელობაც.

მაგრამ საკითხი ის არის, თუ რა შედეგნილობის იქნება ის პარლამენტი, რომელიც ახლანდელ დათხოვნილ სათათბიროს ადგილას უნდა იქნეს მოწვეული. მთავრობას, უეჭველია, იმედი აქვს, რომ შემდეგისთვის მეტ თანაგრძობას მოიპოვებს თავად-აზნაურობასა და ბურჟუაზიაში. იგი სასტიკ ღონისძიებას მიიღებს გლეხების წინააღმდეგ, რომელნიც მემამულეთა „კერძო საკუთრებას შეეხებიან“, სასტიკ ზომებსავე მიიღებს გაფიცულ თუ უშუშვევრად მყოფ მღელვარე პროლეტარიატის წინააღმდეგ, შავ რაზმელებს მიუსევს ურიებსა და „ინოროდცებს“, რომელნიც კონკურენტები და „უცხო ელემენტები“ არიან „ნაციონალურ“ ბურჟუაზიისთვის, და ასე, მუშებისა და გლეხების სისხლის დაღვრით, ურიებისა და „ინოროდცების“ აკლებით,—გულს მოუგებს და ქომაგობას გაუწევს მშრომელთა ეკონომიურ მოძრაობით დაშინებულ მქონებელ კლასებს. ამგვარ მფარველობის საფუძვლით მთავრობას იმედი აქვს, რომ ახალ პარლამენტში „ზომიერებს“ მეტი ძალა ექნებათ და მასა და ხალხის წარმომადგენლებს შორის კონფლიქტი მოიშობა.

თუ რამდენად გამართლებულია ეს მოლოდინი, ამის თქმა დანამდვილებით წინდაწინ შეუძლებელია. ეს იმაზე დაამოკიდებული, თუ რამდენად ძლიერი და სასტიკი იქნება მშრომელ ხალხის კლასობრივი ბრძოლა სოფლად და ქალაქად და რაოდენ გავლენას იქონიებს მასზე არჩევნების დროს რეაქციის ძალმომრეობის „სკოლა“.

სათმთბიროს დათხოვნა

გივილისის ბრძანებით ხელმწიფემ დაითხოვა სათათბირო. ამ ბრძანებას რუსეთის პოლიტიკურ ცხოვრებაში განუზომელი მნიშვნელობა ექნება. მართალია, ყველა სახელმწიფოში, სადაც ხალხის წარმომადგენლობა არის შემოღებული, ხელმწიფეს უფლება ეძლევა დაითხოვოს პარლამენტი და ხალხს დეპუტატები ხელმეორედ არჩეინოს, და ასეთივე უფლება რუსეთის ხელმწიფესაც აქვს, მაგრამ სათათბიროს დათხოვნას მაინც განსაკუთრებული ხასიათი და მნიშვნელობა ეძლევა.

დასავლეთ ევროპის სხვა და სხვა სახელმწიფოში რადესაც პარლამენტს რამე უთანხმოება მოსდის მთავრობის უმაღლეს მოხელეებთან და რომელიმე მნიშვნელოვან საკითხში მინისტრები და თვით ხელმწიფე არ ეთანხმებიან ხალხისგან არჩეულ წარმომადგენელთა სურვილებს, ხელმწიფე „აველაციით“ ხალხს მიმართავს,—პარლამენტს ითხოვს, დაუყონებლივ ხელმეორედ არჩევენებს ახალ წარმომადგენლებს, რომ ამ ახლად არჩეულმა წარმომადგენლებმა უთანხმოების გამოწვევს საკითხის შესახებ თავისი შეხედულება წარმოასტკიან. და ამ წარმომადგენლებმაც თუ ისევ ის მოსთხოვს ხელმწიფეს, რასაც წინანდელი პარლამენტი ითხოვდა, მაშინ ხელმწიფე და მინისტრები გადდებულა ახლან პარლამენტის სურვილს დაემორჩილონ და ასრულონ პარლამენტის გადაწყვეტილება, რომლის თანახმანიც არ არიან.

და ასე უნდა იყოს ყველგან, სადაც პარლამენტი და დეპუტატები მხოლოდ მოსაჩვენებლად არ არის შემოღებული და სადაც თვითპრობელობა მართალია და ეთმოს სახელმწი-

ფო საქმეების მართვა და გამგეობა ხალხს, სადაც ხალხი ნამდვილ ბატონად ითვლება სახელმწიფოში, იქ ხალხის სურვილი ხელმწიფისთვისაც საყალბედ უღოა.

რუსეთში ხალხმა საერთო ბრძოლით გამოაცემინა მთავრობას მანიფესტი სათათბიროსა და სხვა და სხვა ძირითად პოლიტიკურ თავისუფლების შესახებ და ამ წლის აპრილში ხალხის წარმომადგენელთაგან შემდგარი საკანონდებლო „დუმა“ მოაწვევინა. მაგრამ იმ თავითვე ცხადი იყო, რომ ძველ წყობილების დროს აღზრდილი მინისტრები და ხელმწიფის ახლობელები ყველა ამ უფლებებს „უთმობდნენ“ ხალხს, როგორც „ქვეშემართლს“, და სახელმწიფოს ბატონად ისევ თავის თავს თვლიდნენ. ეს მათი შეხედულება აშკარად სჩანდა ყოველ მანიფესტში, — ამ მანიფესტების კილო და კიდევ უფრო მანიფესტების აღმასრულებელთა უტიფრობა ამტკიცებდა, რომ სახელმწიფოში „ბატონი“ არ გამოცვლილა, რომ გუშინდელი მონა-ხალხი ისევ მონად მიაჩნია მთავრობას და ამ „მონას“ თუ ზოგიერთი უფლება დაუთმეს, მხოლოდ იმიტომ, რომ იგი საშიში გამოდგა.

სხვა და სხვა მანიფესტებისა და სახელმწიფო სათათბიროს მოწვევის შემდეგ მინისტრებისა და ადმინისტრაციის მოქმედება ცოტაოდნად არის არ შეცვლილა და ისევ ძველებურადვე ხალხის დამონებაზე და საერთო თვითნებობასა და ძალმომრეობაზე იყო აშენებული. თითქო განგებ ცდილობდა მთავრობა ამით ეჩვენებინა ხალხისთვის, რომ „მონას“ არ უნდა დაივიწყოს თავისი მდგომარეობა და თავისი თავი სახელმწიფოს ბატონად არ უნდა ჩასთვლოს, მთავრობას უნდოდა, რომ სათათბიროს მოქმედებას ხალხისთვის შეუჩინებლად და უმნიშვნელოდ ჩაეგლო.

მაგრამ მთავრობას მოლოდინი არ გაუმართლდა. ჯერ ხალხმა არჩევნების დროს „კადეტების“ და სხვა მემარცხენე დგუტატების არჩევით მთავრობის იმედებს ფრთები შეუკვეცა და სათათბიროს წევრთა მოქმედებამ კი აშკარად დაუმტკიცა ყველას, რომ ხალხის დიდი ხნის უკმაყოფილებამ პირი თუ იჩინა სადმე, მისი შეჩერება შემდეგ შეუძლებელი საქმეა. თვით „უფუფლებო“ სათათბირო ხალხის თვალში სარეგულუციო ბრძოლის ასპარეზი შეიქმნა და რუსეთის ყოველი კუთხე ათა-სნაირ ძაფით იყო გადახმული სათათბიროსთან. სათათბირო და ხალხი, ხელი-ხელ ჩაკიდებული, საერთოდ მოქმედობდნენ. ეს შეერთება ხელოვნური როდი ყოფილა, იგი საერთო მიზნის, საერთო იდელების, საერთო ბრძოლის გამომატველი იყო. სათათბიროს წევრთა პირით ხალხი თავის მთავრობას, ვაბატონებულ მთავრობას თავის სურვილებს ეუბნებოდა და ადმინისტრაციის მოხელეთა სხვა და სხვა ბოროტ მოქმედებას ამკლავებდა. სათათბიროს ამნაირ მოქმედებას მთავრობამ გულგრილად შეხედა და სათათბიროს წევრებისაგან ადმინისტრაციის მხილებას ყურადღებაც არ მიაქცია.

ხალხი, „ღამსჯელ რაზმების“ მოქმედებით დაღლილი და შეძრწუნებული, ერთხმად და გულწრფელად ნატრობდა შემდეგში მაინც ასეთ საშინელების მოსპობას და სათათბიროს წევრებმა ხალხის სურვილი გამოსთქვეს და გადასწყვიტეს სიკვდილით დასჯის მოსპობა.

მთავრობა აშკარად წინააღმდეგა ამ გადაწყვეტილებას და ამ თავის წინააღმდეგობის დასამტკიცებლად ზედი-ზედ რამდენიმე „დამნაშავე“ დასაჯა სიკვდილით სწორედ იმ დროს, როდესაც სათათბიროში ამნაირ დასჯის ბარბაროსობაზე ლაპარაკობდნენ.

ან როგორ დაეთანხმებოდა მთავრობა ამ საქმეებს? ხალხის წარმომადგენლებს, როდესაც ხალხის გულუღელმეცხვარ ხლარ „ამნისტიის“ საერთო სურვილსაც მან არავითარი ყურადღება არ მიაქცია, თუმცა მაშინ ამ ამნისტიას ელოდა, როგორც ხალხთან შერიგების ნაშანს, ყველა, ვინც გამუდმებულ შინაურ ბრძოლით დაღლილი იყო.

ის აშკარა უყურადღებობა, რომელსაც მთავრობა ხალხის წარმომადგენლების შესახებ იჩენდა, უკმაყოფილებას იწვევდა ხალხში და ამ უკმაყოფილების გამომხატველი ისევ სათათბირო შეიქმნა, სადაც თან და თან მწვევადებოდა დამოკიდებულება სამინისტროსთან. საქმე იმ ზომამდის მივიდა, რომ სათათბიროს წევრთა და მინისტრების ერთ ოთახში გაჩერება, შეხვედრა და ერთად ლაპარაკი შეუძლებელი გახდა. ხელმწიფეს ან უნდა დაეთხოვა სამინისტრო და „ხალხისთვის სანდო“ მინისტრებისთვის ჩაებარებინა სახელმწიფო, ან თვით უნდობლობის გამოთქმული სათათბირო უნდა დაეშალა და ხალხისთვის მიემართა უთანხმოების გადასაწყვეტად, — და უყუნებლივ ახალი არჩევნები დაენიშნა, რომ ახლად არჩეულ წარმომადგენლებს გამოეთქვათ ხალხის გადაჭრილი სურვილი ახლანდელ სამინისტროს შესახებ.

ხელმწიფემ სხვ გზა აირჩია. მან დაითხოვა სამინისტრო და მასთან ერთად დაითხოვა სათათბიროც, მაგრამ დაითხოვა არა მოკლე ხნით, ახალ არჩევნების მოსახდენად, არამედ უფრო ხანგრძლივად, მომავალ წლის 20 თებერვლამდის.

სამინისტროს დათხოვნის მიზეზს ხელმწიფე არ ასახელებს, მაგრამ იგი ისედაც ყველასთვის თავის თავად ცხადია, — შეუძლებელი იყო სახელმწიფოს სათავეში გაჩერება ისეთ სამინისტროსი, რომლის „საქმენი საგმირონი“ მთელ ქვეყნიერობას აჭყენს სათათბიროს წევრებმა.

სამავიეროდ სათათბიროს დათხოვნის მიზეზი გამოცხადებულია. სათათბიროს ბრალად ედება ის, რომ მან „საკანონმდელი საქმიანობის“ მაგივრად თავის დანიშნულ გზას გადაუხედა და ხელმწიფისაგან დაყენებულ ადგილობრივ მოხელეების მოღვაწეობის გამოკვლევას შეუღდა, მოისურვა ძირითად კანონების ზოგიერთ ნაკლის ჩვენება, თუმცა ამ კანონების შეცვლა მხოლოდ ხელმწიფის ნებით შეიძლებოდა, და ისეთი უკანონო მოქმედება დაიწყო, როგორც არის, მაგ., ხალხთან რამე განცხადებით მიმართვა.“

ამნაირად აქ გამოთქმულია სამი მიზეზი, სამი ბრალდება, სათათბირომ ხელმწიფისაგან დაყენებულ მოხელეთა მოქმედებას გამოკვლევა დაუწყო. მართლაც სათათბირომ თავის ხანმოკლე არსებობის დროს იმდენი უსამართლობა, უსაზღვრო თვითნებობა და ძალმომრეობა გამოააშკარადა და ისეთი ნათელი მოჭინა რუსეთის ადმინისტრაციას, რომ მთელი ქვეყანა შეძრწუნდა. ეს უსამართლობა, თვითნებობა და ძალმომრეობა წინეთაც არსებობდა, მაგრამ ამაზე ხმის ამომღები არავინ იყო და ამის გამო რუსეთი ახლანდელ პოლიტიკურ მდგომარეობამდის მივიდა. ხალხი შეაწუხა სახელმწიფო მოხელეთა ვაბატონებამ, ხალხს უნდოდა მათს მოქმედებაში ცოტაოდენი კანონიერება მაინც შესულიყო და როდესაც, სათათბიროს მოწვევის შემდეგ, ადმინისტრაციამ ისევ ძველებურად მოქმედება დაიწყო, — ნუ თუ ხალხის წარმომადგენლები უნდა გაჩუმებულიყვნენ და სახელმწიფოს მოხელეთა უკანონო მოქმედების გამომკლავნებით აუცილებლად არ უნდა გაეხადათ უსინდისო პირთა მაგიერ სინდისიერ მოხელეების გამწესება? სახელმწიფოში მხოლოდ კარგი კანონები არ კმარა, ყოველივე კანონს კარგი აღმასრულებელი

სკირია. თუ აღმსრულებლობი არ ვარგა, მაშინ საკანონდებლო მოქმედებას არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს. სათათბირო ხალხის ზე ხელმწიფის წინაშე თავის მოვალეობას ასრულებდა, რადგან აღმინისტრაციის ყოველ ძალმომრეობას ამტკიცებდა ზე ამ გამოქვლიანებით შესაძლოდ ხდოდა ცუდ მოხელეების გადაყენებას. ვის უნდა აესრულებინა ეს საქმე, თუ მას სათათბირო არ იკისრებდა? ხელმწიფეს რომ შესძლებოდა იგი, ზოგიერთ მოხელეს ალბად თვითონაც არ დააყენდა; პრესას ხომ პარტიული ხასიათი მიეცა და ამიტომ იგი სხვა პარტიის წევრებისათვის ხშირად სანდო არ არის. ეს საქმე მხოლოდ სათათბიროს შეეძლო და სათათბირომ კიდევ იკისრა იგი. მან ყველას ნათლად დაუმტკიცა, რომ ახლანდელი აღმინისტრაცია, ახლა მოქმედი გუბერნატორები გენერალგუბერნატორები და სხვა ადგილობრივი თვითმპყრობელები კანონს ფეხ-ქვეშ სთელავენ და ხალხს არაფრად აგდებენ, რომ მათ ხელში ხალხის უფლებებზე ლაპარაკი კი სასაცილოა, რომ ისინი ხალხის ცდომილებას და თვით 17 ოქტომბრის მანიფესტის მოსპობას დამოკიდებენ...

მაგრამ ამ მოხელეთა გადაყენების მაგიერად ხელმწიფე ხალხის წარმომადგენლების დამაშაულად სთვლის არსებულ ძალმომრეობის გამოქვლიანებას. დღეს ხსენებული მოხელეები თავ-თავიანთ ადგილებზე არიან, განუსაზღვრელ უფლებებით შემოსილნი, — სათათბირო კი დათხოვნილია!..

მეორე დანაშაული სათათბიროსგან ძირითად კანონების ზოგიერთ ნაკლის აღნიშვნა არის. ამ კანონების შეცვლა ჩემ საკუთარ უფლებას შეადგენს, აცხადებს ხელმწიფე. ეს ძირითადი კანონი პასუხისმგებელი სამინისტროა. არსებულ კანონით სამინისტრო სათათბიროს და ხალხის წინაშე პასუხს არ აგებს, არ აგებს ამიტომ ხალხის წინაშე პასუხს თვით აღმასრულებელ ძალის უმაღლესი წარმომადგენელი ხელმწიფეც, და რაკი თვით სამხედრო ძალა სახელმწიფო შემოსავალი და ქონება ამ სამინისტროს ხელშია, ამიტომ თქმა არ უნდა, რომ ამით ყოველთვის შეუძლიათ გამოიყენონ ეს ძალა და ქონება არა ხალხის საკეთილდღეოდ, არამედ მის დასამონებლად. თუ ჩვენ იმ აზრს დავადგენთ, რომ ხალხი სახელმწიფოს ბატონი არის, მაშინ ცხადია, რომ სამინისტროს და თვით ხელმწიფის მოქმედება ისეთი უნდა იყოს, როგორც იმას ისურვებს სახელმწიფოს ბატონი — ხალხი — და სახელმწიფოს უმაღლესი მოხელეებიც ისეთი უნდა იყვნენ, როგორც ხალხს უნდა. სადაც ხალხია გაბატონებული, იქ ხალხის წარმომადგენელთაგან უნდობლად გამოცხადებული სამინისტრო უნდა ვადადგეს. ინგლისში ასე გლადსტონი არა ერთხელ გადაუყენებიათ, მაგრამ ამით ქვეყანა არ დაღუპულა და რამდენიმე წლის შემდეგ ხალხს იგივე გლადსტონი ისევ დაუბრუნებია სამინისტროში. რუსეთშიაც ვე უფლესა აუცილებელი იყო და სათათბირო თავის მოქმედებით აუცილებლად ხდოდა ამის მიხედვით ძირითად კანონების შეცვლასაც. მაგრამ ხელმწიფემ სხვა თვლით შეხედა საქმეს. პასუხისმგებელ სამინისტროს შემოღება მან სამართლიანად ჩასთვალა თავის უსაზღვრო უფლებების შეზღუდვად და ხალხის გაბატონებად. იგი ხედავდა, რომ სამინისტრო და ყველა სახელმწიფო მოხელეები, თვით ჯარი და ხაზინა იმას დაემორჩილებიან, ვის წინაშეც პასუხს აგებს მართვა-გამგეობის უმაღლესი წარმომადგენელი — სამინისტრო. იგი ხედავდა, რომ პასუხისმგებელი სამინისტრო თუ შემოვიდა, ხელმწიფის თვითმპყრობელობას ბოლო შეეღებოდა და ხელმწიფე იძულებული გახდებოდა აესრულებინა ხალხის ყოველი გადაწყვე-

ტილება. იგი ხედავდა ყოველივე ამას და სათათბიროს საამისო მოთხოვნას და მოქმედებას „ბუნტად“ სთვლიდა, ბოროტ-მოქმედებად აცხადებდა.

ამაირად სათათბიროს უნდოდა სახელმწიფოში ბატონობა ხალხისთვის მიეცა და ეს მას დანაშაულად ჩეთვალა. დღეს მინისტრები და ყოველი სახელმწიფო მოხელე კანონით ხელმწიფის და მხოლოდ ხელმწიფის წინაშე არიან პასუხისმგებელი, ხალხის გაბატონების მსურველი სათათბირო კი დათხოვნილია.

მესამე დანაშაული ხალხისადმი სათათბიროს მიმართვა არის. აგრარული საკითხი ახლანდელ რევოლუციის მთავარი ძალაა და სათათბირომაც ამ საკითხს განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია. მთავრობა სათათბიროში აგრარულ საკითხის შესახებ გამოთქმულ შეხედულებას არ დაეთანხმა და იმის მაგიერად, რომ მოქცეულიყო ისე, როგორც ყველა საკონსტიტუციო სახელმწიფოში მიღებულია, — დაეთხოვა სათათბირო ზე ხალხისთვის ახალ წარმომადგენლების არჩევა ეთხოვა იმ პირობით, რომ ამ ახლად არჩეულ წარმომადგენელთა გადაწყვეტილება თვით ხელმწიფისთვისაც სავალდებულო ყოფილიყო, — რუსეთში სამინისტრო სხვა გზას დაადგა, — მან „მთავრობის“ განცხადების სახელით ხალხში გამოაქვეყნა თავისი პროექტი და შეხედულება აგრარულ საკითხის შესახებ, სამინისტროს ასეთი ქცევა სათათბირომ უკანონოდ ჩასთვალა, რადგანაც სათათბიროს მოწვევის შემდეგ სამინისტროს თავისი კერძო აზრი „მთავრობის“ სახელით არ უნდა გამოეცა: მთავრობას სამინისტრო და სათათბირო ერთად შეადგენენ და ამიტომ „მთავრობის“ სახელი დაერქმევა მხოლოდ სამინისტროს და სათათბიროს საერთო გადაწყვეტილებას ან სურვილს.

მაგრამ საქმე უკვე შესრულებული იყო. ხალხი კითხულობდა „მთავრობის“ განცხადებას და საჭირო იყო იმის გამოქვეყნებაც, რომ ეს განცხადება სათათბიროს შეხედულობას არ გამოხატავდა, რადგანაც წინააღმდეგ შემთხვევაში ხალხს ეგონებოდა, რომ ამ განცხადებისა ზრს სათათბიროც ემხრობა. გამოითქვა სურვილი, რომ სათათბიროს თავის მხრივ გამოცხადებინა ხალხში თავისი შეხედულება აგრარულ საკითხის შესახებ, რომ ამაირად სწორი აზრი გავრცელებულიყო იმის შესახებ, თუ რა სურს სამინისტროს და რას ელტვიან ხალხის წარმომადგენლები. სათათბიროს, ამაირად, მხოლოდ სიმართლის აღდგენა უნდოდა და ეს მისი სურვილი გამოწვეული იყო სამინისტროს უკანონო ქცევით, — „მთავრობის“ სახელით მის კერძო შეხედულების გამოცხადებით.

ხელმწიფემ ამ საქმეს სხვა თვლით შეხედა, — ყურადღება არ მიაქცია სამინისტროსგან ჩადენილ უკანონობას და სათათბიროს იძულებული ცდა სიმართლის აღსადგენად კი ბოროტ-მოქმედებად ჩასთვალა და დაითხოვა სათათბირო, არა ახალ სათათბიროს მოსაწვევად, არამედ ისევ თვითმპყრობელობის აღსადგენად, რადგანაც ახალ სათათბიროს მოწვევამდის, ე. ი. შვიდი თვის განმავლობაში, ახლანდელ მინისტრებს მოქმედების სრული თავისუფლება ექმნებათ.

ამაირად ჩვენ ვხედავთ, რომ სახელმწიფო სათათბიროს დათხოვნის მიზეზები ხალხის წარმომადგენლებს ხალხისათვის თვალში დანაშაულობად არ ჩეთვლებათ. ისინი ცდილობდნენ რუსეთში კანონიერების დამყარებას და ცდამ ჯერ-ჯერობით უნაყოფოდ ჩაიბრა, — მან გამოიწვია მხოლოდ სათათბიროს დათხოვნა და შვიდი თვის ვადით წინანდელ თვითმპყრობელო-

ბის აღდგენა. ხსენებული მიზეზები სათათბიროს ამ ვადით დასათხოვად საკმარისი არ არის,—ამ მიზეზების გამო ხელმწიფეს შეეძლო დაეთხოვა სათათბირო და ახლაც, დაუწყებლობივ, ახალი არჩევნები მოეხდინა, რომ ხალხს ახალ წარმომადგენლების არჩევით თავისი აზრი გამოეთქვა იმ საკითხების შესახებ, რომლებშიაც სამინისტრო ვერ შეთანხმებულა სათათბიროსთან; ნამდვილად კი სათათბირო შეიდი თვით დათხოვნილია. ამიტომ ყველასთვის აშკარა არის, რომ ამ დათხოვნას სხვა მიზეზები აქვს. „მთავრობამ“ დაინახა, რომ ხალხი საკმარისად მომწიფებულია იმისთვის, რომ თავისი უფლებები ვინგინდარაგებს არ გაათელინოს და საკმარისი სიფიზლითა და ენერჯით ეკიდება ახალ საქმეს; რომ სათათბირომ თან და თან მეტი ზნეობრივი გავლენა მოიპოვა ხალხში და საზღვარ გარედაც; რომ ეს ზნეობრივი ძალა ბოლოს დაიპოვრჩილებდა თვით სამინისტროს ფიზიკურ ძალას და რომ სათათბირო სისხლ-დაუღვრელად მიადწევდა იმას, რისი მიღწევაც უკიდურეს შემარცხენე პარტიებს შეიარაღებულ აჯანყებით ჰგონიათ შესაძლებლად. სისხლის ღვრი და ბარიკადებია. სათათბიროს ზნეობრივ გავლენის მოსასპობად უზენაობაში აღზრდილია სამინისტრომ და ძველ წყობილების მომხრეებმა თანასწორი ზნეობრივი ძალა ვერ გამოიჩინეს, რადგანც მათ ეს ზნეობრივი ავტორიტეტი არა აქვთ,—დაღმომგრეობაზე აღზრდილთათვის ზნეობრივი ავტორიტეტი უცნობი აირადი იყო და ეს იარადი მათ თავისიანებში ვერ ნახეს და ვერც გამოიყენეს. ხალხის „დამორჩილება“ კანონების გზით მათ არ შეეძლოთ და ყოველი უკანონობა კი მაშინვე თავს იჩენდა. სათათბირო საშინი მოწმე და კიდევ უფრო უსიამოვნო მსაჯული იყო, უსიამოვნო იმიტომ, რომ მას ყურს უგდებდა და ზურგს უმაგრებდა ხალხი. ამ მოწმისა და მსაჯულის ჩამოშორება იყო საჭირო და სახელმწიფოში გაბატონებულმა წრეებმა იგი ჩამოიშორეს...

მაგრამ სათათბირო მხოლოდ გამოხატავდა ხალხის სურვილებს და შეხედულებას. სათათბიროს რ თხოვნი თ ეს სურვილები და ეს შეხედულება არ მოისპობა, მხოლოდ მათ გამოსათქმელად კანონები გზა დაიხშო. ექვი არ უნდა იმას, რომ მალე პრესისავე ბორკილებს დასხამენ და ეცდებიან ხალხი უწინდებურად დაამუნჯონ იმ იმედით, რომ დამუნჯებული ხალხი სადაო მოქმედებს ვერ მოახერხებსო. ამ შეიდი თვის განმავლობაში ეცდებიან აღმოფხვრან ხალხის გულიდან თავისუფლების უბრალო სურვილიც და თებერვალში მუხლ-მოდრეკილი და შორილი დებუტატები შერეკონ ახალ სათათბიროში.

მაგრამ რაც შესაძლებელი იყო გუშინ, ის შეუძლებელია დღეს. ზნეობრივად გამარცხებულმა წყობილებამ შეიძლება კიდევ ცოტა ხანს იბოგინოს, მას ხანგრძლივ სიცოცხლისათვის საჭირო ძალა აღარ აქვს, და როგორც წინეთ არა ერთხელ მოტყუილებულან გაბატონებული წრეები და მორჩილ ხალხის მაგიერად შეგნებულ წინააღმდეგობას შეჰფეთებინ, ისე მოსტყუვდებიან შემდეგშიაც და იძულებული გახდებიან თვითონ მოიყარონ მუხლი ხალხის საერთო წინააღმდეგობის წინაშე..

ხალხის გამარჯვება მხოლოდ იმაზედ არის დამოკიდებული, თუ როდენ ერთსულობას გამოიჩენენ საზოგადოების ყველა კლასები ყოველივე შინაური ბძალა დროებით უნდა ვანზე დაავდოს ხალხმა, თუ უნდა სახელმწიფოში ბატონობა მიიღოს და საბოლოოდ მოსპოს ის წყობილება, რომელსაც სურს, რომ ხალხი სათათბიროშიაც მისი მონაპოვრჩილი იყოს.

ურაველი.

ჯარი და რეპრესია.

ქართული

რუსეთის განმათავისუფლებელ მოძრაობისთვის წამყვანი მელი მნიშვნელობა აქვს იმ გარემოებას, თუ რა გზას და ადგება რუსეთის ჯარი. მოგმბობა ის თავისუფლებისთვის მებრძოლ ხალხს, თუ უწინდებურად დაიცავს ძველ წყობილებას და თავის ძლიერებით ხელს შეუწყობს ხალხის დამონების და იმ მოძრაობის მოსპობას, რომელსაც მიზნად აქვს ხალხის დამლუპველ და ხალხზე გაბატონებულ სახელმწიფო ძალების ჩამოშორება. ჯარს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ეძლევა დღეს, როდესაც სათათბიროს დათხოვნის შემდეგ ძველ წყობილების მომხრე წრეები წელში გაიმართებიან და გააორგეკებენ თავიანთ ძალმომრეობას და ხალხის დაჩაგრვას, რომელსაც თვით სათათბიროს არსებობის დროსაც არ ერიდებოდენ. წინეთ თუ მხოლოდ მოძრაობის ჩაქრობა ჰქონდათ მიზნად, ახლა „დამნაშავეთა დასჯასაც“ მოისურვებენ, და როგორ „სჯის“ მთავრობა თავის მოწინააღმდეგეთ, ეს სხვა დასხვა „დამსჯელ რაზმების“ მოქმედებამ გვიჩვენა. ექვს გარეშე, რომ მთავრობა სათათბიროს ჩამოშორების შემდეგ ხალხის საუკეთესო შვილებს ციხეებში ჩააღობოს და სარჩობელაზე აიყვანს. მას საამისოდ დრო საკმარისად აქვს,—შვიდი თვის განმავლობაში ყველა „მოწინააღმდეგე“ ძალები უნდა მოსპონ, ხალხს „ურჩობა“ დაავიწყონ და შიშის ზარი დასცენ ყველას, ვინც დღევანდლამდის ხმას იმაღლებდა იმისთვის, რომ არსებული უსამართლობა გაეკიცხა და სახელმწიფოში ხალხის გაბატონება მოეთხოვა.

ამ მიზნის მისაღწევად მთავრობას სხვა და სხვა საშუალება აქვს, მაგრამ ყოველ მის განკარგულებას ასრულებენ თუკეთ რომ ვთქვათ, აღმასრულებლები სჭირია, და ეს აღმასრულებლები თუ არ თანაუგრძნობენ მთავრობას, მაშინ მთავრობის ყოველ განკარგულებასაც ყოველივე ძალა და მნიშვნელობა ესპობა.

ექვი არ უნდა იმას, რომ გააფთრებული მთავრობა პირველად პრესას სწვდება და მის ჩაჩუმებას მონდომებს. სათათბიროს მოქმედების დროს თუ არ ერიდებოდენ გაზეთების და სტამბების დაკეტვას, თანამშრომელ-რედაქტორების დაპატიმრებას და თვით დაბეჭდილ ნომრების „დაქერას“, ახლა რამე სახით წინასწარ ცენზურას განაახლებენ და ხალხის თავისუფალ პრესას სრულებით მოსპობენ. ცენზორების როლის აღმასრულებელი ბევრი გამოჩნდება, გამოჩნდებიან ისეთები, რომლებიც დიდის სიამოვნებით გაუწევენ ამ მასხაურს მთავრობას, რადგანაც ამაში ჯამაგირს მიიღებენ, და ამას გარდა თავისუფალი პრესა ბევრს უსიამოვნო ჩხირად მიაჩნია და ეჯავრება. პრესის გასაჩუმებლად არც ისე ბევრი აღმასრულებელია საჭირო, რადგანაც თვით სტამბების დასაკეტად რამოდენიმე ათი კაციც საკმარისია.

მოსპობენ კრებების თავისუფლებას, რომელიც დღემდისაც საცხებით მოპოვებული არა ჰქონია ხალხს. პეტერბურგში უკვე გამოაცხადეს, რომ აკრძალულია ყოველივე შეკრება, დროებით ქუჩებში გავლა და სიმღერები. შეკრების აკრძალვით უნდათ დაქაქსონ ხალხის ძალები, რადგანაც მხოლოდ შეკრებილობაში ეძლევა ადამიანს ის აღფრთოვანება, რომელიც უბრალო მომაკვდავსაც თავისუფლებისთვის მებრძოლად ხდის და სიკვდილს ავიწყებინებს. კრებების თავისუფლების მოსასპობად მთავრობას მეტი აღმასრულებელი სჭირია და მხოლოდ პოლიციის ძალა არ კმარა. როდესაც შეკრებილი ხალხი დიდია, ცოტაოდნად შეი-

არაღებული პოლიცია ჯარს იწვევს და მის დახმარებით ჰფანტავს შეკრებილობას. აქ, ამ გაფაჩრვის დროს, ჯარი ხშირად სისასტიკეს იჩენს და დაუნდობლად ექცევა შეკრებილთ. არავის არ დაეწყებია 9 იანვრის ამბავი, როდესაც ჯარმა პეტერბურგში მშვიდობიანად მიმავალი ხალხი დახოცა. მას შემდეგ ჯარებისაგან ხალხის უდანაშაულო სისხლის დაღვრა ხომ რუსეთის სხვა და სხვა კუთხეში არ შეწყვეტილა და შიო ჩიტაძის მოკვლაც ხომ ისევ გამხეცებულ ჯარის კაცების საქმა.

ჯარის კაცები გაფიცვების დროსაც საქირონი არიან მთავრობისათვის, გაფიცულთა მაგიერად საქმეში ჩასაყენებლად და გაფიცულთა დასახველად ან ქუჩებში სადარაჯოდ და გამეფლეთა ან სახლების გასაჩხრკეად. ეს საქმე განსაკუთრებით ღალატს და აბრაზებს ჯარის კაცებს. მართლაც, შეკრებილ ხალხის გაფანტვის დროს ჯარის კაცი „მოწინააღმდეგეს“, „მტერს“ თვალთ უცქერის და, ეს „მტერი“ თუ შეიარაღებულია, ადვილად მიდის მხედ საიერიშოდ. აქ ფიქრის დრო არ არის. შეიძლება სადმე „რევოლუციონერებმა“ მოკლეს ჯარის კაცი ან კახაკი, — მოკლულის სისხლის აღება არის საქირო. — ამას ხომ უფროსებიც ამბობენ... და ეს ხალხი რომ „ხელმწიფეს ღალატობს“ და „უხელმწიფოდ ხომ ქვეყანა დაიქცევაო“. ეს და ასეთი ფიქრები ელვასავით გაუბრბის ჯარის კაცს თავში, როდესაც იგი შეკრებილ ხალხს ჰფანტავს.

სულ სხვაა გაფიცვების დროს. აქ მოწინააღმდეგე არა სჩანს, ყველგან მშვიდობიანობა და სიწყნარეა, მხოლოდ ჯარის კაცებს მოსვენება არა აქვთ. ქალაქის ერთ კუთხიდან მეორე კუთხეში გზავნიან, ქალაქიდან სოფელში გადაყვით, საყარაულოდ აყენებენ და ამ უსაქმურ საქმიანობის დროს ჯარის კაცი ძალა-უნებურად უკვირდება თავის მდგომარეობას და აშკარად ხედავს, რომ „მშვიდობიან ხალხის“ საწინააღმდეგოდ არის გამოყვანილი. აქ, ამ ყარაულობიდან დაბრუნებული ჯარისკაცები ერთმანეთს უზიარებენ თავიანთ შთაბეჭდილებას და ამ გაზიარების დროს სუსტდება მათი ერთგულება და უფროსებისადმი მონური მორჩილება. აქ უფროსებისა და მთავრობის ბრძანებათა აღსასრულებლად მისი მხრით საქიროა ამ ბრძანებათა მიზნის შეგნება, საქიროა შეგნებული მომხრეობა, რადგანაც უამისოდ ძნელია მუდამ უიარაღო და უხილავ მტრის საწინააღმდეგოდ დილიდან საღამომდის ყარაულობა, ყარაულობა და ყარაულობა.

სწორედ სამისო „შენების“ შეტანას ცდილობს ჯარებში ახლანდელი მთავრობა. რას მიქვია ჯარში პოლიტიკის შეუტანლობაო, გაიძახიან რუსეთში გაბატონებული ბიუროკრატები, — ჯარს ფიცი მიუღია, ჯარმა უნდა დაიცვას არსებული წყობილება და მეფის განუსაზღვრელი უფლება ხალხის რაღაც წარმომადგენლების უდიერობისაგან. ჯარმა უნდა აღმოფხვრას „კრამოლნიკები“, ჯარმა უნდა მოსპოს „ბუნტობაო“ და სამისო პროპაგანდასაც ეწყვიან ჯარის კაცებში. მთავრობა და მთავრობის მომხრეები აუარებელ პროკლამაციებს ჰბეჭდავენ და არიგებენ ჯარებში, — ამ პროკლამაციებით ამკირებენ და სახელს უტეხავენ ხალხის წარმომადგენლობას და ხალხისაგან თავისუფლებისადმი მისწრაფებას „ბუნტს“ ეძიებინ. თვით ასხეგრად ოფიციალური გაზეთებიც კი აშკარად აღგებინან ნათე გზას და ჯარის კაცებს ამზადებენ... რისთვის?

სათათბირო დათხოვნელია. მთავრობა ხალხს „დასჯის“. ეს „დასჯა“ სასტიკი იქნება, დასჯილებად ჯარებს აგზავნიან. ჯარის კაცებს უნდა შეუწყონ ხელი ხალხის დაჩაგრვას.

სათათბირო დათხოვნეს. ხალხი ეცდება მის დაბრუნებას. ამ ცდას დიდი ერთსულობა და ვაბედულობა შეუძლია. რობა ამ ერთსულობის მოსპობას ეცდება საშემდრო ხალხი. პირის პირ შეხედება ერთმანეთს ჯარი და ხალხი.

საითყენ გადხიზება სასწორი? აშკარა ბრძოლაში, როდესაც ჯარის კაცი თავის წინ „მოწინააღმდეგეს“ დაინახავს. იგი მთავრობის მხარეზე იქნება და ასეთ ბრძოლაში ხალხს გამარჯვება არ შეუძლია.

ერთად ერთი საშუალება ჯარის „დასამარცხებლად“ მასში ზნეობრივ გადუნის მოპოვებაა, ჯარის კაცებში პროპაგანდის გაწევა, რასაც ახლა ასეთი მხნეობით დაადგა მთავრობა. ვინც მოახერხებს ჯარების გულის მოგებას, იმის ხელშია გამარჯვებაც. ქალაქის პროლეტარიატს რევოლუციაში გვერდით ამოუდგა გლეხობა, რომელმაც მალე ამ რევოლუციაში უმთავრესი მნიშვნელობა მიიღო; ახლა ამ ორ მთავარ მებრძოლ ძალას უნდა მიემხროს მესამე ძალა, რომელიც იმავე გლეხობის შვილია. ჯარი. ხალხის ყველა ნაწილის, ხალხის ყველა კლასის, სხვა და სხვა ჯგუფისა და პარტიის შეერთებულ მოქმედების წინ მუხლს მოიყრის ჯარის კაციც, რადგანაც მისთვის მაშინ აშკარა იქნება, რომ მთელი რუსეთი ორ ნაწილად გაყოფილია, ერთის მხრივ მთელი ხალხი; თვით ამ ჯარის კაცების ნათესავობაც, და მეორეს მხრივ კი მხოლოდ ხალხის მკირეოდენი ნაწილი, ეპოლეტ-ჯინჯილებით მოკაშმული ამ ჯარის კაცების უფროსები, რომლებიც ჯარის კაცებს ისედაც ეჯავრებოდათ და ეჯავრებათ. ხალხის გაერთიანებულ მოქმედებას უძლეველი ზნეობრივი ძალა აქვს, ხალხის ერთსულობა ჯარის კაცებსაც თოფს დააყრვივნებს.

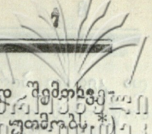
მხოლოდ თუ ჯარის კაცებმა დაინახეს, რომ ხალხი რამოდენიმე ნაწილად გაყოფილია, ერთი ალთას იძახის, ზოგი ბალთას, და ყველა ერთმანეთის დაღუპვას ღამობს, მაშინ ისინი არც ერთ პარტიის მხარეზე არ დადგებიან, რადგანაც მათ მომძრაობის ზნეობრივი ძალა ვერ მიიზიდავს.

მხოლოდ ადამიანის გული ასეთია, ჯარის კაცების ხალხის მხარეზე გადასვლა ჯერ უნდა მოხდეს და მოხდება რუსეთში, შუაგულ რუსეთში, სადაც ხალხი და ჯარიც იმავე ერის შვილები არიან, და მხოლოდ ამის შემდეგ გადმოვა განაპირა ადგილებში... პროკატორობას ჩაიდენს ის ადამიანი, რომელიც ხალხს დაარწმუნებს, ჩვენში, განაპირა ქვეყნებში, ჯარი ხალხს ემხრობაო და რომელიც ამის იმედით ფეხზე წამოაყენებს ხალხს, სანამ შუა გულ რუსეთში, მოსკოვსა და პეტერბურგში, ჯარი აშკარად არ გადასულა ხალხისკენ და სანამ მას იქ თავისი იარაღი ხალხის საერთო საქმის გასამარჯვებლად არ მოუხმარია.

ეს უნდა ახსოვდეს ყველა იმათ, ვინც გულგრილად არ უყურებენ ჩვენი ხალხის კეთილდღეობას და ვისაც დეკემბერიანვრის საშინელი ამბების განმეორება არა სურთ.

ხალხის შვილთა სიცოცხლის დაზოგვა და გამოზოგვა საქიროა და ყოველი წინდაუხედავი ნაბიჯი გამოიწვევს ხალხის საუკეთესო შვილთა უსარგებლოდ დაღუპვას. რევოლუციაში, როგორც ომის დროს, მტერს მხოლოდ იქ და მხოლოდ მაშინ უნდა შეებას ადამიანი, როდესაც სრული დაარწმუნებულება გამარჯვებაში, თორემ თავიანთების დაზოცვით საქმის დაღუპვა ხომ რუსმა გენერლებმაც კარგად მოახერხეს მანჯურიაში.

სისხლი ტყუილად და უსარგებლოდ რომ არ დაიდვაროს, უნდა ვუცადოთ მოსკოვ-პეტერბურგს და შუა გულ რუსეთსაც, რომ მათ არ ჩამოვრჩეთ და ჩვენი გრძნობის აყლით მათი

გასწრება არ მოვისურვოთ და ამ „გასწრების“ სურვილით ჩვენი და თვით რუსეთის საერთო საქმე განსაცდელში არ ჩავადლოთ. რევოლუცია ხომ დიდი არ არის, რომ „გასწრებაზე“ იყოს საქმე. ყოველ შემთხვევისათვის კი მზად უნდა ვიყოთ, რომ შეერთებულის ძალით იმ გზას დავადგეთ, რომელსაც გვიჩვენებს გარემოება და შუაგულ რუსეთის ან მოსკოვ-პეტერბურგის მცხოვრებთა ქცევა.

ბ. ს.

სხვათა შორის

ჩვენი ერის ყოფა-ცხოვრება რომ განსაკუთრებულ მდგომარეობაშია, ეს ყველასათვის ცხადი უნდა იყოს, და რომ აგრეთვე განსაკუთრებულ შრომა-მოქმედებას მოითხოვს ყველა მისი წარმატების მოსურნისაგან, ვგონებთ, არც ეს უნდა იყოს ვისთვისმე საიდუმლო და გაუგებარი. მაგრამ რას ვხედავთ? იმას, რომ უცხო ყოფა-ცხოვრების აღწევნებას ვერ დაეხვეწივართ, თითქოს საკუთარი რამ შემოქმედებითი საქმიანობა არ გვესაქირობოდეს, თითქოს ყველაფერი თავის თავად გვიკეთლებოდეს და ჩვენგან არავითარ საქმეზე ზრუნვას არ საჭიროებდეს.

ამ უკანასკნელ ასი წლის „მეყდრო“ და „მშვიდობიანმა“ ცხოვრებამ ისე გასთქვიფა ქართველის ბუნება, ისე გააქარწყლა მისი აზრისა და მისწრაფების თავისებურობა, ისე გავაუპიროვნა, ისე მაგრა შეგვათვისა დაუდევრობა და ყურმიგდებულობა, რომ ამჟამადმა ყოველ მხრივმა გათახსირებამ და განადგურებამაც ჰლომის ვერ გამოგვაფხიზლოს, გონს ვერ ჩავგავდოს. თითქოს ვერ შეგვივინა, რომ თუ ოდესმე რამ გვიკეთებია, მით უფრო ახლა გემართებს ბეჯითი, მოფიქრებული და მასთან მარდი საქმიანობა. რაც ოდესმე ჩვენი ერის ვასაუმჯობესებლად ორიოდ რამ საქმე დაგვიარსებია, იმათს წარმოებაშიაც შაბლონებს, უცხო ნიმუშებს ვერ ავცდენივართ. ამიტომაც არის, რომ ყველა ჩვენი საზოგადო დაწესებულება უფერულად, ზანტად მიჩანალებს, და მის ქირისუფალთ ისა აქვთ ბოდიშად, რომ გარემოება ხელს უშლით, და ის კი ავიწყდებათ, რომ საქმის უნაყოფიერობის უმთავრესი მიზეზი ყოვლის უმეტესად მათი უმოქმედობა არის. ასე ვეპყრობით უკვე დაარსებულ საქმეებს და უფრო კიდევ უხერხულად და გულაცრუებით იმისთანათ, რომელთა დაარსება გვესაქირობება, ან დასაწყისი კიდევაც აქვთ მიცემული, მაგრამ უწყესრიგოდ სწარმოებენ და მოწყესრიგება მათთვის აუცილებელი.

ბეჭდვითი სიტყვის მოვალეობა ამ საგანს მუდამ ჯგროვან ყურადღებას აპყრობდეს, და არა თუ შემთხვევითი რამ საუბარი არ უნდა უარ-ჰყოს ამისთანა საგანზე. არამედ ცალკე განყოფილებაც უნდა იქონიოს შინაურ ცხოვრების ვასაუმჯობესებელ საშუალებებზე სასაუბროდ; უნდა კვალში უდგეს ჩვენ არსებულ დაწესებულებათა, კვალ და კვალ მისდევდეს მათს ავსა და კარგს, გზას უჩვენებდეს მათი უკეთ მოწყობისათვის, ახლად დასაარსებელსა და მისთვის საჭირო საღისარზე მიუთითებდეს, და ასე, ამგვარად საზოგადოებას საფიქრებელ-სამოქმედო მასალას აძლევდეს. მაგრამ, სამწუხაროდ, ჩვენი ბეჭდვითი სიტყვა ამჟამად ისეა გართული გარეშე საქმეებით, კერძო პირთა და პარტიათა კინკლაობით, ახალ აზრების შესახებ გრძელ-გრძელ დაუსრულებელ ფილოსოფოსობით, რომ თავის ფურცლებზე არა თუ საკუთარ ინიცია-

ტივს არა ჰხარჯავს ამისთანა საგნისთვის, არამედ შემთხვევით მიტანილ საუბარსაც მცირედდენ ადგილს ვერ უთმობენ. რამდენი საზოგადო დაწესებულება გვაქვს დაარსებული ამიერ თუ იმიერ საქართველოში, მაგრამ იგინი ისე სწარმოებენ, თითქოს კერძო დაწესებულებანი იყვნენ და არავის იმათთან ხელი არა ჰქონდეს.

ამ უკანასკნელ ხანში ერთი ახალი საქმეც გავიჩნდა და იგი, როგორც კერძო საქმე, ისე სწარმოებს, თუმცა ჩვენი აზრით საზოგადო და მასთან დიდ მნიშვნელოვანიცა; ამიტომ არ შეიძლება საზოგადოების ყურადღება არ მიიპყროს და მის წარმოებაში იგიც არ ჩაერიოს. ეს საქმე არის ზოგიერთ ქართველ ქველმოქმედისგან უმაღლეს სწავლის მოსურნე ქართველთა დასახმარებლად ფულის გამოღება, — სტიპენდიები.

ეს საქმე მთლად მოუწყობელია, რაღაც შემთხვევითი ხასიათი აქვს, თუმცა კარგა ხანიც არის თურმე, რაც არსებობს, და დიდი ფულიც იხარჯება ამაზე. როგორც გავვიგონა, ამ საქმეს მოქირისუფლედ ოთხი დიდი და საშუალო ქველმოქმედი ჰყავს, და სხვებიც არიან თუ არა, არ ვიცი, რადგან ყველა იგინი კერძოდ, თავიანთ-თავად აწარმოებენ საქმეს. ამ ქველ-მოქმედებს (ერთ წოდებრივს გარდა) თითო პირი ჰყავთ არჩეული და მათი საშუალებით განაგებენ საქმეს, — რაღა თქმა უნდა, უფეგმოდ და იმ გამგეთა საკუთარ შეხედულების მიხედვით. ამრიგად წარმოებაში, ყველა გვარი საქმის დამაბეჭავებელ ჩემ-შენობასაც რომ არ მიეცეკთ ადგილი, შეცდომა, უანგარიშობა, უსისტემაობა აუცილებელია; ყველა „სხვათა შორის“ და არა საპასუხისმგებლო საქმეს ესა სჭირს ჩვეულებად. ბევრჯელ იმისთანას მიეცემა შემწეობა, რომ იმაზე დახარჯული ფული სარგებლობას არავის მოუტანს (შეიძლება ვნებაც მოუტანოს), ბევრჯელ კიდევ მართლა ღირსეული დარჩება ამ ქველ მოქმედების გარედ.

ქართველებს იმდენი სადა გვაქვს, რომ უანგარიშოდ გავწიოთ ქველმოქმედება, და ანგარიშიანობა კი მოითხოვს, მარტო იმას მიეცეს სტიპენდია, ვინც მართლა კეთილად მოინხარს ამ დახმარებას, და მასთან ისე მიეცეს, რომ სწავლის დასრულების შემდეგ მასზე დახარჯული ფული უკანვე დაუბრუნოს, შეძლების დაგვარად, საზოგადოებას ისევე მისთანავე შეუძლებლის აღსაზრდელად. საქმის ასე მოწყობა სასარგებლოც არის და სამართლიანიც, და რაკი ასე რთულდება იგი, კერძო პირი ვერსაგზით ვერ შესძლებს იმის გაძღოლას. ამისთანა საქმეში კერძო პირის გამგეობამ შეიძლება ცალმხრივობაც დაჰბადოს, შეიძლება იმ დარგის ნასწავლები გავვიპრავლოს, რა დარგიც თვითონ ექაშნიკება, სხვა დარგის სწავლა კი დააბრკოლოს. ჩვენ კი ყველა დარგში ნასწავლი გვესაქირობება: მეცნიერებაში, ხელოვნებაში, ხელოსნობაში, მეურნეობაში და სხვა. საქმის ასე დაყენება კი მარტო განსაკუთრებულ დაწესებულებას შეუძლიან და ამასთან — წინათვე შემუშავებული გგმით.

ამისთანა ქველმოქმედება საქმის განსაზოგადოებას მოითხოვს. რა წამსაც ამისთვის დანიშნული ფული ქველმოქმედის ხელიდან გამოდის, იმ წამიდან იგი საზოგადოების კუთვნილებად ხდება, რადგან მისი დანიშნულება — საზოგადოებისათვის სასარგებლო წევრთა აღზრდა-განვითარებაა. მაშ იმ ფულის მართვა-გამგეობაც საზოგადოებას უნდა ეკუთვნოდეს

*) ამ წერილის საგნის შესახებ წერალი ზარშან 10 ღვინობისთვის ერთ ქართულ გაზეთს გავუგზავნი დასაბეჭდად, მაგრამ დაბეჭდვას არ ელირსა, თუმცა არც უარი მიმიღია დაბეჭდვისა.

და კერძო პირის გამგეობას აქ ადგილი არა აქვს. საქმის ასე მოწყობას ერთი პრაქტიკული მხარეც აქვს: ახალ ქველმოქმედებს გამოიწვევს ასპარეზზე, რაკი გააგებენ, საღ უნდა მიჰპართონ თავიანთ წვლილი, — თუნდაც მცირედი, — ფიქრი და ძენა აღარ დასჭირდებათ. მაშინ პოსალოდნელია თან და თან საქმე გაფართოვდეს: ზღვაც ხომ წვეთებიდან არის შემდგარი.

რადღან დარწმუნებული ვართ, თვითონ ქველმოქმედთაც უხერხულად მიაჩნიათ სტიპენდიების საქმის კერძო პირის ხელით წარმოება და გვგონია, ასე მხოლოდ დროებით აწარმოებენ, ამიტომ აქვე გვგვამს დავურთავთ, თუ რა ნაირად უნდა მიიღოს საზოგადოებამ იმათთან ერთად მონაწილეობა ამ საქმის წარმოებაში. ამ გვეგვამს მუხლებად დავყოფთ, რომ მისი შესწორება-დამატებით ამ საგანზე წესდების შედგენა გავუადვილოთ, როდესაც ამას შეუდგებიან. საქირო კია, ჩქარა შეუდგენ ამ საქმეს, ჯერ იმით, რომ ყველა ჩვენი საქმე საშური არის, და მეორეც იმით, რომ მათმა ხარჯმა მათს კეთილ სურვილს სავსებით მიაღწიოს, ნახუცრიშვილის თანა ნიჭიერი კაცები უპატრონოდ აღარ გვეხატებოდნენ და თავიანთი აღმოჩენანი საფლავში არ ჩაჰქონდეთ.*)

უმთავრესი მუხლები, რომელთა საფუძველზე უნდა დაყარდეს სტიპენდიების საქმე:

1, სტიპენდიების საქმის საწარმოებლად, საკუთარ საზოგადოების დაარსებამდე, არსდება „ბიურო“ ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების გამგეობასთან და მის გასაძლიერებლად იმ გამგეობის ერთი წევრი ინიშნება.

2, ვინც სასტიპენდიოდ ფულის გაღებას მოისურვებს, ბიუროს გამგეს მიჰპართავს და იმის ორდერით გამგეობის ხაზინადარს აბარებს ფულს კვიტანციის ჩამორთმევით.

3, სტიპენდიების შესაწირავად მიიღება ყველა ჯამი, ვინც რამდენს გაიმეტებს.

შენიშვნა: სტიპენდიების თანხის გასაძლიერებლად კრუეკები იგზავნება საქართველოს სხვა და სხვა ადგილებში დასარგებლად; ამავე მიზნით იმართება სხვა და სხვა გასართობი, კონცერტები და სხვ.

4, ის ქველმოქმედი, ვისაც ამჟამად სტიპენდიანტები ჰყავს, მათთვის დანიშნულ ფულს, ერთად თუ ნაწილ-ნაწილ, ზემო აღნიშნულ ბიუროს გადასცემს საქირო ცნობის დართვით: ვის, საღ და რამდენი უნდა ეძლეოდეს.

შენიშვნა: პირველ გადაცემულ სტიპენდიანტებს „ბიურო“ უძღვება ქველმოქმედთა ჩვენებისამებრ, ხოლო ახლების მიღება და მათთვის ფულის დანიშვნა ბიუროსთან დაწესებულ კრებულის უფლებას შეადგენს; ყოველი სტიპენდია იმ ქველმოქმედის სახელობისაა, ვისიც ფული იხარჯება იმაზე.

5) სტიპენდიანტების მიღებას და მათთვის ფულის დანიშვნას ბიუროსთან დაწესებული კრებული განაგებს. ამ კრებულს

* ნახუცრიშვილის გარდა აქ ვაგიხსენათ, რაც ნიჭიერი კაცები ჩვენ შეგვეყვებოდა და უპატრონობით თვითონ ისინიც და იმათი აღმოჩენაც დაპყარგვია ქართველებს. შთიბიშვილი და იმის გაუმჯავებული სახეობი მანქანა; მოგონი მანქანისა, რომელსაც წყალი ყველა სიმაღლეზე უნდა აყვანას; მოგონი იარაღისა, რომელსაც დეკემბა ყველა მანძილზე უნდა გადაეცა, — გადაშეცემ საღვურების უსაშუალოდ; მოგონი ულურხმწო ცხენის ნაღისა. შესანიშნავი ტენორი ბერიძე, რომელმაც უსასარობის გამო კონსერვატორიის მაგიერ კანცელარიატში ამოირთო სული და დარღით საგიჟოში მოკვდა უღრმოოდ. სხვებსაც, უმჯავლია, ბერი სხვა ეცოდინებათ.

შეადგენენ: ბიუროს გამგე და თითო წევრი, წარმომავნილი ყველა ქართულ საქველმოქმედო საზოგადოების გამგეობის საგან, — წერა-კითხვისა, დრამატიულისა, ფილანთროპიულისა, ქართულ გიმნაზიის კომიტეტისა და მასწავლებელთა კორპორაციისაგან, წინამძღვრთან კარის სკოლის მზრუნველისაგან, ქალთა ამხანაგობის სკოლისგან, ყველა ქართულ რედაქციებისა და წიგნების გამომცემელ საზოგადოებათაგან და ყველა იმ ქველმოქმედთაგან (ან იმათ რწმუნებულთაგან), რომელნიც ამ საქმეზე წელიწადში სამოც თუმანზე მეტს ხარჯავენ. ამ კრებულს სტიპენდიების დანიშვნაზე სჯა ბაასის დროს შეუძლია სხვა საქირო პირნიც მიიწვიოს.

6. სტიპენდიების დანიშვნის დროს უპირატესობა უნდა მიეცეთ საზღვარ გარედ უმაღლეს და სპეციალ სასწავლებლებში მოსწავლეთ.

7. ყველა სტიპენდიანტს ამ თავითვე პირობა უნდა ჩამოერთვას, რომ სწავლის შესრულებისას, შეძლების დავარად მასზე დახარჯულ ფულს უთუოდ დაუბრუნებს „ბიუროს“.

შენიშვნა: ეს ფული შეიძლება ეპატროს სტიპენდიანტს რაიმე საზოგადო ანუ სამეცნიერო მოღვაწეობისთვის (ღვაწილი, თხზულება), თუ. რასაკვირველია, ამასთანავე ამის პატიება ითხოვა.

8, სტიპენდია ეძლევა, როგორც ვაგებს, ისე ქალებსაც, მხოლოდ შეუძლებელ ოჯახის შვილებს, და უპირატესად იმათ, ვინც უკვე რაიმე უმაღლეს ანუ სპეციალ სასწავლებელში არიან და მასთანვე საიმედო მოსწავლეებად არიან ცნობილი. სასწავლებლიდან გამოსულს ანუ დათხოვილს სტიპენდია ესპობა, მხოლოდ სამშობლოში დასაბრუნებელი გზის ხარჯი ეძლევა. სტიპენდია იმასაც შეიძლება მიეცეს, ვინც საზღვარ გარედ უმაღლეს ანუ სპეციალ სასწავლებელში შესასვლელად ემზადება; ამისთანას ერთი წლის შემდეგ ესპობა სტიპენდია, თუ ამ ვადის განმავლობაში არ შევიდა სასწავლებელში.

შენიშვნა: სტიპენდიის დანიშვნაში უპირატესობა საზოგადო მოღვაწეთა შვილებს ეძლევა.

9, სტიპენდიის თანხიდან შემწეობა ეძლევა იმათაც, ვინც რაიმე სასარგებლო კვლევა-აღმოჩენისთვის დახმარებას საქიროებს. ასე ვაცემული ფულიც შემდეგში, შეძლების დავარად, უნდა დაუბრუნდეს თანხას.

10, სტიპენდიანტი მოვალეა ყოველ წელიწადს „ბიუროს“ საბუთი წარუდგინოს, რომ იგი სასწავლებელშია. ამას გარდა ბიურომ იმ ალაგებში, სადაც სტიპენდიანტები ჰყავს, მზრუნველი უნდა იყოლოს თავის სტიპენდიანტების ყურის საგდებლად ღ იმათი გარემოების შესატყობინებლად. თუ ადგილობრივ ასეთი პირები არ მოიპოვებიათ, მაშინ იმათ დასახედავად წელიწადში ერთხელ მაინც თავის მხრივ სანდო პირი უნდა ვაგზავნოს ხოლომე.

აქ უმთავრესი მოგისხენით და მხოლოდ იმ აზრით, რომ მასალა მიგვეცა ამ საქირო საქმის ჯეროვნად მოწყობის გასაადვილებლად; ხოლო მათს რიგზე მოყვანას, შეცვლა-შეცესებას იმ კრებულს მივანდობთ, რომელსაც, იმედი გვაქვს, ქველმოქმედნი და გულშემატკივარნი მალე მოიწვევენ ამ დიდ და ჩვენთვის მეტად საქირო საქმის მოსაწყობად და მოსაწყვარიგებლად.

ნიკ აგაღიშვილი

პატარა შიშვენი

სახელმწიფო სოთათბირი დაიხსნა. შიშვენი რუსეთიდან ამბე-
ბი მიდის, ხელნი გულგრილად დასხვდა ამ მოვლენას. ზირდად
მე იმ სიზრის ვიყავი და ესდგ ამ სიზრის ვ. რამ სოთათბირ-
ის დათხვდა იმდენი კატაქსის ხელის გულს და არ მიხედობა
ის, რასაც ზოგიერთი ზოლიტოკისებო გვიბრძობდენ. მკრამ
წინდაწინვე ამის დანაშაულებით გამოცნობა, რასაკვირველია, არ
შეიძლება. შესაძლებელია ისიც, რომ ამ მოკლე ხანში რუსეთში ისე-
თი ქრომისად ატრედეს და ისეთმა გრიჯადმა გადაგვიაროს თავზე,
რომ 1789 წელი მასთან შედარებით უბრალო სწრაფი იყოს.
მხოლოდ ამ გრიჯადს სოთათბირის დათხვისის ამბავი კი არ აუყ-
ნებს, არამედ იგივე მიხეცები, რომელნიც დღემდის ამოძრავებ-
დენ რუსეთის ხელს.

დავ, ხელნი—ჟერ ჟერობით მინც—გულგრილად დასხვდა სო-
თათბირის დათხვისის, და, აი რატომ, ჟერ ერთი იმ უსუფაღ რე-
სოლოგების, „ხანა“-ებში და ფართო-ფართოში, რომელითაც სო-
თათბირის ზოგიერთი გამოგონების ჰიბრდობდენ, დიდი დოზა კრის
ხელოვნურ მუქარის მოვრობისადმი, ხელოვნური ადორთოვანება
ენტუზიასში და ცატრედა. მეორე: უკიდურესში პარტიკუმი დიდი
სამისხური გავიყენე უკიდურეს შემარჯვნეთ და სპეციალ ცატრეკეს
სახელი იმ დამსახურების, სხვადა მათი წარმომადგენელნი მუშა-
ბდენ. მესამე: რეოლოგის არ არის რეოლოგის მანქანა, რომე-
ლიც მუდმივ ერთ დანაშაუ მიდის. რეოლოგის მუდმივი და განუ-
წყობელი პრინციპი, მუდმივი იმდენად, რამდენად მუდმივი და
კანუწყობელი დრო, ცხოვრება და ცხოვრებაში არსებული მუდმი-
ვი ბრძოლა ინდივიდუუმების, კლასების, ერების. რუსეთის ესდენ
დღეი რეოლოგის სწრაფ ამ საზომით არის ვასაზომ. დღეს
რეოლოგის ზუსტი დაცემულია, მოდუნებულია. ტრემიმეტრი
რეოლოგის კვიზების, რომ ჟერ ჟერობით ვერცხლის წაქს
იმ სომამდე არ აუწყობს, სხვაც წე დი დულიც იყებს. ტრემი-
მეტრი თან და თან განხრდება,—ეს ეჭვს განაშეა,—მკრამ სო-
თათბირ ეს დათხვის არ არის ის სახელი მუდმივი, რომელიც
ტრემის განდევნებს. ეს მხოლოდ სახლი მძაფრი „კოზირი“
პროპაგანდისტების და აკტივისტების ხელში, რომელნიც მას შე-
საფურად გამოიყენებენ.

არაფი არ იცის, რას გვიმხადებს ხვალნდელი დღე, იქნება
თუ არა სოფრანგეთისებური რეოლოგია, და თუ იქნება, ვინ ვი-
მარჯვებს—მოავრება თუ რეოლოგია. ეს მომავლის საიდუმლოე-
ბა; მომავლი არაფი არ იცის და არც შეიძლება იცოდეს; არ
შეიძლება იმდენი, რომ არ შეიძლება დანაშაულებით მინც მუდმივად
ძალთა გამოანგარშია. რეოლოგია რომ პატარა ტრეოლოგისზე
ხდობდეს, მკაფიოდ სპარტოლოში, ან ქეთისის გუმბანაში,
ან ქალაქ ტოლისში და ესდგ ვიციდეთ, რომ ამ რეოლოგიაში
არაფი არ ხერჯა, მაშინ დეოდად შეიძლება მუდმივად ძალთა გა-
მომანგარშია; მკრამ შეუძლებელია ამ ძალების გამოანგარშია
უხარმზარ რუსეთში, სხვაც ერთხანით არეულობა კონსერვატი-
ვი და რეოლოგიკური რეჟები, ერთხანით მუდმივი, სხვა და
სხვა ერები, სექტები და თანხანობი ბრძოლა: ზოლიტოკური, ეკონ-
ომიური, სარწმუნოებრივი, ერთხანით, წოდებრივი და სხ. მარ-
თადა, პატარა ტრეოლოგისზედ იქნება ასეთი არეოლოგია, მა-
გრამ ეს ტრეოლოგია იმდენად პატარა, რომ იგი გულს ხელზე
კვიდებს და დამარტობით შეგვიძლიან გამოვიკლიოთ და გამო-
ვანგარშით ერის სწრაფი, მისი მისწრაფება, ხანაების ცო-
ლებობა, ძალა და დანაშაუებით მინც გამოვიცნოთ ბრძოლის შე-
დევი.

ესე თუ ისე, დღეს ჩვენ გვიპრობებს დიდი სიფრთხილე,
ზოლიტოკური ტაქტი. შიშვენი მკვირვრელობა და სიღრმე. ფრთხი-

ლი და წინასი სანრული სეზამ : თვალისხეველ სიბრძნის სიღრმე
ლიც თათქმან უსუფაღის სრმში გადასხვით და ვერცხლ-
ხით თავდება. ჩვენ უნდა ვებრედეთ მხოლოდ მხადეაში, რომ
ატრეილმა ქრომისადმა ხელოვნური არ მოკვანწილს და ისე დეა-
ლად არ დეკატრადლარ რეოლოგიკური კორანტულში, რეოლოგ
დეკემპრში დეკატრადლ. ნუ ვიციდებ ხელში იარდას, თუ მის
მისარებას ვერ ვიციდეთ; ნუ ვინმართ იარდას ისე, თუ სფე-
კლიანი სეზამში არ გვეხებება, რომ გამოკვება შესაძლებელია,
რაც შეიძლება ხელები ცატრედა, ხელები უნიადეკო იქედი და
უაბა: ადორთოვანება და რაც შეიძლება მეტო კრიტიკული განება,
მუდმივად ძალთა თანხვარ წინ-დაწინე და ამის მახედვით მტყე-
დებს. ამით გამოკვებას იმამში, კურთვამ, კევი და ტრეკმი და
მიითვე გამოკვებას ხელნი რუსეთშიაღ.

დაიკეტო თუ არა სახელმწიფო სოთათბირის კარები, დეპუტა-
ტიბი მატრებელში ჩასხდენ, თნი სათის შემდეგ ფინლანდიში
განხდენ და იქ მოიდაზარკებს იმის შესახებ, თუ რა ვას დადაგენ
სოთათბირის დეკტი ვაში. ესეა მე ვეკითხები ჩვენებურ ტენ-
ტრადისტებს, რატომ ტრეტრ ლიტურ რუსეთში არ განგარდეს
თავანთი გეგები და რად მიბრდენ ავტონომიურ ფინლანდიში,—
ეს ერთი. მეორე: იგივე ტრეტრადისტები, რომელითაც უბრა-
ლო დოზუნგი—პროტეტრებო ვეკლავ ქვერისა, შეერთდით!—
ფელსოლოგიურ სიტრემად გადაატრეს, ვეკლავს არწმუნებენ, ვითომ
ავტონომია ნიშნას ავტონომიურ ქვერის პროტეტრადისტის გა-
მითაშასო, და მე ვეკითხები ამ ტრეტრადისტებს, რისგან
მიხდა, რომ ფინლანდიის „გამოთაშულმა“ პროტეტრადისტმა თი-
თქმის მიხდა შეკვან ფინლანდიის ცხოვრება ერთხელავან გა-
ფიცდეთ? რისგან მიხდა, რომ ფინლანდიის მუშათა 300 წარ-
მომადგენელი სოლიდარობის ნიშნად სტრემად ეწეოს ბალტიის
მხარის მუშებს? ვინც ამტრეილებს, რომ ავტონომია და ფელოგად
მუშათა ანმის აქტრადების, მისი ან სრულოდ არ ესმის დედაზრა
დოზუნგისა—პროტეტრებო ვეკლავ ქვერისა, შეერთდით!—ან
გულგრილოდ ვგონია, ვითომ ავტონომიურ რეჟების სხვდებებს
შეუძლიან სხვდებები დაუდონ სერთაშორისო მუშათა კლასის
სოლიდარობას.

მესამე: მეტრებურის დეპუტათა საკეტო იტობინება. „7
ივლისს უმაღლესად დამტრეიებულ ფინლანდიის სეკიის წესდების
ძალით ფინლანდიის სეკიო შესდება ერთ პალიტისგან, რომელითაც
მინაწილეთას იტებს 200 წევრი. არჩევნები ხდება სამ წელიწადში
ერთხელ ზირდაზირ და პროპორციონალიურ წესით. საარჩევნი
რეულებს აქვს ფინლანდიის ვეკლავ მოქალაქეს, ვინც კი 24 წლის
ხელებისა არ არის ვანტრინელი სქესისა. ქალებსაც რეულებს
აქვთ არჩეული იქმენ.“ ესმით თუ არა ამ დეპუტათა მინაწილეთობა
ბრა ტრეტრადისტები? ავტონომიურმა ფინლანდიამ ცოტად თუ
ბერად განხორციელა დემოკრტიული ზოლიტოკური იდეალი. მოკლე
ქვერისზე არსად არ არის პროპორციონალიური წარმომადგენლობა,
ავტონომიურმა ფინლანდიამ კი ადეოდად განხორციელა იგი; მოკლე
ქვერისზე არსად არ არის ერთხელატრანის პარლამენტი, ფინლან-
დიამ კი ვეკლავს მკაფიოთი უჩვენს და პარკულია შემოიღო ეს დეპო-
კრტიული დამსახურებები; მოკლე ქვერისზე მარტო ამერიკის ფელო-
გადის ზოგიერთ სტრეტებს და ანტრადიის ფელოკრტიულ სტა-
ტიბში ეძლევათ ქალებს ერთ და იმავე დროს აქტიური და მასი-
ური საარჩევნი რეულებს, ვერცხვში კი პირველად ავტონომიურმა
ფინლანდიამ მინცა ქალებს ეს რეულებს და ზოლიტოკურად მამ-
კატრებთან ვათანაწილდა. ვინც, ზოგიერთები მამინვე მამსკლან პირში
ფინლანდიის ერთხელატრანის პარლამენტის დადგენილებანი მინც
ხელმწიფომ უნდა დამტრეიოსი, მამსკლავი მ.ს. შეკლავი არ დაამ-

ტვირთვით, მაშასადამე, არავითარ მნიშვნელობას არ აქვს ერთხელ-
 ტიან სისტემის შემადგენლობა. მართლაც, სრული ჭკუმიმართება,
 მაგრამ კავშირით: შავი ცენტრალისტიკის დოდაცას, რომელიც აი
 სადაზღვის მიგვიყვანს: რათა ერთხელატიან მარტაშენის შექმნა მიე-
 ტეს ფაქტობრივად გამოიყენოს თავისი დემოკრატიზმი და რუსეთის
 სულწინავეს წაერთვის უფლება ვერცხი, ამისთვის სჯირობა ფინ-
 ანდიან სრული პოლიტიკური დამოკიდებლობა. მაშასადამე ჩვენ
 მხარე უნდა დავეუბნოთ ფინანსდის, თუ იგი რუსეთისგან განშე-
 რებას მოისურვებს.

მე მინდა ჩვენებურ ცენტრალისტებს ერთ კითხვა მივცე-
 როგორ გეგმობთ მათ, საქართველოში რომ ავტონომია მოიხვედოს,
 ისეთსავე დემოკრატიულ წესდებებს დაიანსებს, რაგორც ფინან-
 დამ დაიანსა, თუ ევროპის შაბლონურ ორნადატიან სეიმის და შე-
 ხდუღუღ საარჩევნო სისტემას ახვევბა? მე გეგნია, საქართველო
 ფინანსდის ან ჩამორჩება და იქნება რეფერენდუმიც შემოი-
 დოს. შეიძლება ბევრი ჩემ აზრს არ დაეთანხმონ, მაგრამ იმაზე
 ვერ იტყვიან უარს, რომ ავტონომიური საქართველო ცენტრ-
 ლისტურ რუსეთზე გაცილებით უფრო დემოკრატიულად მოაწეობს.
 ცხდაა, ისინი, ვინც რუსეთში ცენტრალისტებს ეტრფიანდებიან—
 მათ შორის ჩვენებური სოც.-დემოკრატებიც—საქართველოს ფეხ-
 ბზე ათეუოიან ქვას ახამენ და შეგუდებდად ხდიან უთვალვარ
 მრგვრებსა და წინ სვლას. იმ შემთხვევაში ცენტრალისტები,
 შეგუდებულად თუ შეუგუდებულად, არც დემოკრატები არიან და არც
 მრგვრებისტიები.

მაგრამ ბრმა დღეში, იესუტიური დოქტრინა და დოქტ-
 რიური იესუტიზმი არაფერს არ დასდევს: არც დოდაცას, არც
 სად განების და არც ისტორიას. ქრისტიანობის დოქტრინისემა
 იქამდის მივიდეთ, რომ ქრისტიან სხელით კანონიკულდობას და
 ბატონობას გუნდრეკს უკმეღებ; ასეთივე ამბავი დამართათ ჩვენ-
 ბურ მარქსისტებს, რომელნიც წამდუწუმი მარქსის სახარებაში იხე-
 დებიან და იქამდის მივიდეთ, რომ მარქსის სხელით წამდუწუმი
 თვითონ მარქსისც შეურაცხყოფასც აყენებენ. ტყუილად კი არ ამბო-
 ბდა მრუდანი: მრუდანისტიები სუფილები არიან; ტყუილად კი არ
 ამბობდა მარქსი: მე მარქსისტი არა ვარ. ნეტა ვუღმთ თუ უკრძანო,
 რომ ასეთი უარსყოფელი მარქსისტები მას საქართველოშიაც გაუ-
 ჩნდებიან!...

* * *

აა ახალი ნიშუში პოლიტიკურ გარეუნილებისა და მარტიულ
 კახრწინალებსა. „ირმას“ სწორეს თედაიდან, რომ იქ მანშვიდი
 კადიხადეს ტრადიკულად მოკლულ შიო ჩიტამის სულას მისახს-
 ნებდად. მანშვიდის შემდეგ ჩვეულებრივი სიტუგა დაიწყო. ტრე-
 ნახე ასულა ერთი სოც.-დემოკრატი, რომელსაც ჩიტამის წამებული
 გვამი ტრეხუნად გამოუყენებია, ხოლო მისი უშიწიკლო სხელი მარ-
 ტიულ ბურთად, რომელიც წინ გაუგდა და ამით ამირთბდა მარტიულ
 დელოს გაცნას. ჩვეულებრივ ენაზე ამ სქეციუსს ქქვიან მარტი-
 ული მარტატიანობა, გარეუნილება და კახრწინაობა, მარტიულ ენაზე
 კი მას უწოდებენ მარტიულ მრეხანდის და აკიტიანს. შემო-
 ხსენებული ორტორი უხიგობის სხდვარსაც გადასილდა და თავის
 ჭკუიანი ფეხით წამიღწა და შეღახა მარტიანს დამიანის გვამი. მე
 დარწმუნებული ვარ, კანდიერი ორტორი ჩიტამის მირადი და
 დუმიბებული მტერი რომ უფთადიყო, ის ასე თავსედურად არ
 მოქეცოდა მის სხესს, მაგრამ მარტიული ინტერესი მოითხოვდა
 ჩიტამის გვამის შეღახვას და მარტიის მონაშენ დაიგვა თავის
 ბატონის ინტერესი.

როგორც ხედავთ, მონები მარტა კაპიტალს არ ჭეოდათ.
 ა—ლი

დემოკრატიული სასამართლო

მას შემდეგ, რაც სახელმწიფო არსებობს, ყოველ ში-
 ვრობას სამნაირი დანიშნულება აქვს: საკანონმდებლო, სამმარ-
 თველო და სამოსამართლო. სადაც არ არის კანონმდებლობა,
 მმართველობა და სასამართლო, იქ არც სახელმწიფოა. რო-
 გორც უნდა იყოს წარმომდგარი სახელმწიფო: დაპურობით,
 უზურპაციით თუ კავშირით, სულ ერთია, იქ უმქველად
 უნდა იყოს სამივე დარგი მთავრობისა. შეიძლება მათ შო-
 რის გაბატონდეს ერთი რომელიმე დარგი, რომელმაც, შეი-
 ძლება, დამორჩილოს მეორე მხარე, ან თავის უფლებას გა-
 დაქარბოს, შეიძლება სამივე დარგის დანიშნულება ერთმა
 დაწესებულებამ მიითვისოს, მაგრამ ყოველთვის სჩანს მთა-
 ვრობის ამა თუ იმ მოქმედებაში ან კანონმდებლობა, ან
 მმართველობა, ან მოსამართლეობა. ჯერ კიდევ არის ტო-
 ტალიზმი შენიშნა ეს მოვლენა, მაგრამ იმაზე კი არაფერი სთ-
 ქება, თუ რა დამოკიდებულება უნდა იყოს მათ შორის. ეს
 საკითხი დაწვრილებით გამოიკვლიეს მხოლოდ მეთვრამეტე
 საუკუნეში საფრანგეთის მოაზრებმა და მეცნიერებმა, რო-
 მელიც ვულღასმით შეუღვენ იმის ძიებას, თუ როგორ უნ-
 და მოეწყო სახელმწიფო, რავარი ურთიერთობა უნდა დამ-
 ყარდეს მთავრობის სამნაირ დარგთა შორის, რომ შეიძლება:
 დეს უზურველყოფა მოქალაქეთა თავისუფლებისა და მმარ-
 თველ წრეების ალაგმვა.

დიდებულ რევოლუციამდის საფრანგეთში მთავრობის
 ბოროტმოქმედებამ, თვითნებობამ და ძალმომრეობამ უმაღლეს
 წერტილამდე მიიღწია და აზრი მთავრობის ალაგმვისაც პირ-
 ველოდ იქ დაიბადა. ეს საკითხი საუცხოვოდ და დაწვრილე-
 ბით შეიმუშავა მონტესკიემ თავის განთქმულ თხზულებაში
 „კანონების სული“. მონტესკიე ბრწყინვალედ ამტკიცებს, რომ,
 როცა ერთი და იგივე დაწესებულება ორნაირ დანიშნულე-
 ბას ასრულებს, როცა იგი კანონმდებელიც არის და მისი
 აღმასრულებელიც, ასეთ შემთხვევაში მოქალაქეთა თავისუ-
 ფლება შეუძლებელია. თავისუფლება შეუძლებელია აგრეთვე
 იქ, სადაც სასამართლო გამოყოფილი არ არის საკანონმდე-
 ბლო და აღმასრულებელ მთავრობისგან. თუ მოსამართლეც
 და კანონმდებელიც ერთი და იგივე პირია, მოქალაქეთა თა-
 ვისუფლებას საფრთხე მოეღის, რადგან მოსამართლეს ყოველ-
 თვის შეუძლიან ამა თუ იმ შემთხვევაში კანონი შესცვალოს
 და ისეთი კანონი გამოსცეს, როგორც საჭიროა მისთვის.
 სასამართლო და აღმასრულებელი დაწესებულებანი რომ ერ-
 თად აურითოთ, ყოველ მოსამართლეს შეუძლიან ტირანად
 გადაიქცეს,—მმართველობის დროს ის ყოველ ნაბიჯზე დაარ-
 ღვეს კანონს და სასამართლოში თავის თავს თვითონ გაა-
 სამართლებს.

მონტესკიეს იდეა სავსებით შეითვისა საფრანგეთის რე-
 ვოლუციის დროის მოწინავე თაობამ და 1791 წელს, როცა
 გამოცხადებულ იქმნა მოქალაქისა და ადამიანის უფლებები,
 ეროვნულმა კრებამ დაადგინა, რომ ის „საზოგადოება კონ-
 სტიტუციონური არ არის, სადაც უზურველყოფილი არაა
 უფლებები და დანაწილებული არ არის მთავრობა“, ესე
 იგი ასეთ საზოგადოებას არა აქვს თავისუფალი დაწესებულე-
 ბანი.

იდეა სასამართლოს დამოუკიდებლობის თანდათან ფეხს
 იკიდებდა და ეხლა ვადაქრით შეიძლება ითქვას, რომ იმ
 ქვეყანაში, სადაც სასამართლო დამოუკიდებელი არ არის,
 თავისუფლება არ არსებობს. სასამართლოს დამოუკიდებლობა

დამყარებულია იმ პრინციპზე, რომ ყველა სადავო საქმე შეეხება მხოლოდ და მხოლოდ ჩვეულებრივ სასამართლოს. მთავრობის არც ერთ სხვა დარგს არ შეუძლიან სასამართლოს საქმეში ჩაერიოს. არ შეიძლება დაარსება ისეთ განსაკუთრებულ სასამართლოებს, რომელნიც ჩვეულებრივ სასამართლოს ექვემდებარებიან, არც ერთ მოქალაქეს არ უნდა წაერთვის უფლება მიმართოს ჩვეულებრივ სასამართლოს იმ შემთხვევაში, როცა მისი უფლება დარღვეული და შელახულია. ყოველნაირ დავას არჩევს ჩვეულებრივი სასამართლო და ყველა მოქალაქე თანასწორნი არიან მის წინაშე. — ეს არის საფუძველი დამოუკიდებელ სასამართლოსი ყოველ განათლებულ და თავისუფალ ქვეყანაში.

სასამართლოს მთავარი დამახასიათებელი თვისება ის არის, რომ იგი — ტოკვილისა არ იყოს — შუამავალია მოდავეთა შორის. იგი შუამავალია აგრეთვე მთავრობისა და ხალხის შორის, იგი არკვევს და ანიჭებს უფლებას ამა თუ იმ მხარეს, როცა უფლება სადავო ხდება, იცავს ამ უფლებებს, როცა იგი ვისიმე მხრით დარღვეულია და არ დასდევს იმას, თუ ვინ დაარღვია უფლება, — მთავრობამ თუ ხალხმა.

სასამართლო, მოქალაქეთა კერძო უფლებების გარდა, იცავს საზოგადოებისა და სახელმწიფოს უფლებას და ამ შემთხვევაში მთავრობის წარმომადგენელი სასამართლოსგან თხოულობს უფლების დამრღვევის დასჯას და დარღვეულ უფლების აღდგენას. მაგრამ ხშირად თვითონ მთავრობაც არღვევს მოქალაქეთა უფლებებს, არღვევს მის თავისუფლებისა და პიროვნების ხელუხლებლობის უფლებას და სხ. ამ შემთხვევაში მოქალაქეს ნება უნდა ჰქონდეს სასამართლოს მიმართოს და საზოგადოების მისი უფლების აღდგენა და მთავრობის წარმომადგენლის დასჯა.

იქ, სადაც შემოსხენებული სამი დარგი სასამართლოს ჩაბარებული აქვს ჩვეულებრივ სასამართლოს, იგი დამოუკიდებელ სასამართლოდ უნდა ჩაითვალოს. ასეთ ქვეყანაში სასამართლო დამცველია კანონიერებისა და მოქალაქეთა კონსტიტუციონურ უფლებებისა. ასეთი მნიშვნელობა აქვს სასამართლოს ინგლისისა და ამერიკაში. ეს უფლება ხალხმა მედგარ ბრძოლის შემდეგ მოუპოვა სასამართლოს. ფეოდალურ წესწყობილების დროს მოსამართლის დანიშნულებას თვითონ მეფეები ასრულებდნენ. შემდეგ ეს უფლება გადასცეს თავის მოხელეებს, რომელნიც მეფის სახელით ასამართლებდნენ ხალხს. აქედან წარმოსდგა მეფის უფლება შესახებ განსაკუთრებულ სასამართლოების დანიშნისა. სწორედ აქედანვე იწყება აუარებელი ბოროტმოქმედება სასამართლოს მხრივ. მე- XVII საუკუნეში ინგლისში გაძლიერდა საიდუმლო სასამართლო, რომელიც თავზარს სცემდა ხალხს. ასეთ სასამართლოს ხალხმა იმით დაუწყა ბრძოლა, რომ იგი უარჰყოფდა მეფის მხრით გასამართლების უფლებას და თხოულობდა მუდმივ და ჩვეულებრივ სასამართლოს.

ერთხელ მეფემ იაკობ I-მა მოინდომა სასამართლოს საქმეში ჩარევა. მოსამართლე კუქმა ასეთი პასუხი გასცა მის წარმომადგენელს: „პირადათ მეფეს არ შეუძლიან არც სისხლისა და არც სამოქალაქო საქმის გარჩევა, რადგან ყოველი სადავო საქმე უნდა გაარჩიოს მოსამართლემ თანახმად ინგლისის კანონებისა და ჩვეულებისა. მეფეს უფლება აქვს დაესწროს მხოლოდ უმაღლეს სასამართლოს კრებას, მაგრამ საქმეს მაინც ისევე არ გაარჩევს, არამედ სასამართლო.“ რევოლუციის შემდეგ ინგლისის პარლამენტმა დაადგინა, რომ არც მეფესა და არც მის საბჭოს არავისი გასამართლება არ შეუძლიანთ და არ უფლება ექუთვნის მხოლოდ ჩვეულებრივ სასამართლოს.

საფრანგეთის კონსტიტუციამ 1791 წელს უფრო ნათლად აღნიშნა სასამართლოს მოვალეობა. მაშინდელ კონსტიტუციის 111-ე მუხლი ნათქვამი იყო, რომ ვისიმე გასამართლება არ შეუძლიან არც კანონმდებელ დაწესებულებას და არც მეფეს. მოქალაქეთა გასამართლების უფლება აქვს მხოლოდ კანონით დაწესებულ სასამართლოს და არც ერთი მოსამართლე არ უნდა დაემორჩილოს რომელიმე სხვა განსაკუთრებულ სასამართლოსა.

ევროპის კონტინენტზე სასამართლოს ერთი მხრით არა აქვს ისეთი ფართო უფლება, როგორც აქვს ინგლისისა და ამერიკის სასამართლოს. ევროპაში სასამართლოს უფლება არა აქვს მთავრობის აგენტებზე ისეთივე წესით გასამართლოს, როგორც ჩვეულებრივ მოქალაქეს ასამართლებს. ზოგ სახელმწიფოში მოხელეთა გასამართლებისათვის განსაკუთრებული დაწესებულება არსებობს, ზოგში კი მოხელის გასამართლებისთვის საჭიროა მთავრობის ნებართვა, ურომლისოდ სასამართლოს უფლება არა აქვს მოხელე გასამართლოს. ჯერ კიდევ რევოლუციის დროს საფრანგეთში ისეთი წესი შემოიღეს, რომ სასამართლოს არ შეეძლო სახელმწიფო საბჭოს ნებადაურთველად მოხელის გასამართლება ისეთი მოქმედებისათვის, რომელიც იმის სამსახურს შეეხებოდა. ეს წესი საფრანგეთში დღესაც არსებობს. სხვათა შორის აქ ისიც უნდა შევნიშნათ, რომ საფრანგეთის სახელმწიფო საბჭოს წევრებს ნიშნავს და ითხოვს რესპუბლიკის პრეზიდენტი.

ინგლისში მთავრობის უმაღლეს მოხელეთა წინააღმდეგ სამოქალაქო დავის აღძვრა კანონით შეიძლება მხოლოდ მეფის ნებართვით, ფაქტიურად კი ასეთ ნებართვას მეფე ყოველთვის იძლევა. ხოლო სხვა მოხელეთა წინააღმდეგ დავის აღძვრა ყველას შეუძლიან უნებართვოდ. ყველა მოხელე ერთნაირად აგებს პასუხს იმ დანაშაულობის გამო, რომელიც მან ჩაიდინა კერძო ცხოვრებაშია და სამსახურშია. ორივე შემთხვევაში პირადად ის არის პასუხისმგებელი და არ შეუძლიან თავი იმით იმართლოს, ვითომ მე მხოლოდ ჩემი უფროსის ბრძანება შევასრულე. თუ სალდათმა აფიკრის ბრძანებით მოკლა კაცი, მას არ შეუძლიან თავის გაპართლება ბრძანების ასრულებით: ის პირადად აგებს პასუხს და ვერავითარი ბრძანება ვერ იხსნის მას. თუ პოლიციელმა უფროსის ბრძანება შეასრულა და უკანონოდ დააპატიმრა ვინმე, ის პასუხისმგებელია სასამართლოს წინაშე პიროვნების ხელუხლებლობის კანონის დარღვევისთვის. კანონის წინაშე თანასწორობის პრინციპს ინგლისის სასამართლო მტკიცედ იცავს. ინგლისში იშვიათია სამსახურის დროს ბოროტმოქმედების ჩადენის მაგალითი, რადგან ყველა მოხელემ კარგად იცის, რომ ის სასტიკად დასჯება დანაშაულობისთვის და ამიტომ ერიდება კანონის დარღვევას, მაგრამ ინგლისის სასამართლოს ყოველ წლებით უხდება მაინც ისეთ საქმეების გარჩევა, რომელიც შეეხებიან პოლიციისა და აღმინისტრაციის მხრით კანონის დარღვევას, და დამნაშავეს სასტიკად სჯის.

ამას წინად მანჩესტერში ნაფიც ვეჭილთა სასამართლომ გაარჩია საქმე პირველ მინისტრის სოლსბიურისა, რომელსაც დეპუტატი ბრიენი დიფამაციას უჩიოდა. ცოტა ხნის შემდეგ ჟურნალისტმა სიმსმა საჩივარი აღძრა დედოფლის ძმისწულისა და ბრიტანიის ჯარების მთავარსარდლის, კემბრიჯის ჰერცოგის წინააღმდეგ, რომელმაც უცაბედად ხელი ჰკრა სიმსს. მოსამართლემ უარი უთხრა სიმსს, საკმარისი საბუთი არა გაქვთო, მაგრამ უმაღლესმა სასამართლომ საჩივარი მიიღო და მისმა თავმჯდომარემ ასე დაასაბუთა სასამარ-

თლოს გადაწყვეტილება: „საქიროა ინგლისელებმა იცოდენ, რომ კანონის წინაშე დელოფლის ყველა ქვეშევრდომნი, რაც უნდა მალლა იდგენ ისინი წოდებითა და ხარისხით, თანაწორნი არიან“. თუ ადმინისტრაცია რაიმე უსამართლობას ჩადის, სასამართლო აფრთხილებს მას, და თუ ამან არ გასჭრა, კანონის დამრღვევს სასამართლო ბრალსა სდებს იმაში, რომ ის არ დაემორჩილა სასამართლოს დადგენილებას, და აპატიმრებს.

ერთხელ ინგლისის მატროსი, ვინმე ფლოიტი სამსახურიდან გაიქცა. პოლიციამ მის მაგივრად შეეცდომით ვინმე ტომსონი დააპატიმრა და გაგზავნა ერთ სამხედრო გემზე, რომლის უფროსმა მის პროტესტს ყურადღება არ მიაქცია და დააპატიმრა. სასამართლომ მაშინვე ბრძანება გაუგზავნა გემის უფროსს, პატიმარი წარმოადგინეთ და მისი დაპატიმრების ბრძანების ქალღმერთი მოიტანეთ. გემის უფროსმა ტომსონი სასამართლოში გაგზავნა, თვითონ კი არ მივიდა. სასამართლომ მოითხოვა დაპატიმრების ბრძანება, სადმირალოს წარმოადგენელს კი მხოლოდ მისი პირი ჰქონდა. ამის გამო მოსამართლეთა და მის შორის ასეთი დიალოგი მოხდა:

მოსამართლე. ჩვენ გვსურს ტომსონის დაპატიმრების ბრძანება მივიღოთ.

მეორე მხარე. თქვენ არ ემორჩილებით ბრძანებას. თქვენ დოკუმენტი პასუხთან ერთად უნდა მოგეტანათ. თქვენ ამბობთ, არა მაქვსო და არც პასუხს იძლევით. რატომ? თქვენ შეურაცხყოფთ სასამართლოს.

ადმინისტრაციას წაბმომავ ბრძანება თან არა მაქვს.

მოსამართლე. ამ შემთხვევაში სასამართლოში არ უნდა მოსულიყავით და ასეთი სისულელე არ გეთქვათ. ჩვენ გნლავე დეაპატიმრებთ გემის კაპიტანს. არ შეიძლება ინგლისის კანონების არ ცოდნით იმართლოთ თავი და ასე მასხარად აიგდოთ მოქალაქობრივი თავისუფლება.

მეორე დღეს გემის კაპიტანი, ჰერკოგი ველინგტონი დააპატიმრეს და, როცა სასამართლოში გაგზავნეს, მოსამართლემ უთხრა: „თქვენი წარმომადგენელი იმით გამართლებდათ, რომ თქვენ თქვენი უფროსის ბრძანებით მოქმედებდით. ეგ საბუთი არ არის. თქვენ დიდად შეურაცხყავით სასამართლო. ჩვენ შეგვეძლო თქვენი დაპატიმრება, მაგრამ ჯერ 12000 მანეთით გაჯარიმებთ.“

ინგლისის სასამართლოს უფლება აქვს სატუსაღოში ჩასვას ის კაცი, რომელიც შეურაცხყოფს სასამართლოს. კანონში ნათქვამი არ არის დაპატიმრების ვადა, ასე რომ სასამართლოს შეუძლიან თავის შეურაცხყოფელს უფაღო დაპატიმრება გადაუწყვიტოს. ეს სასჯელი იმით არის საშინელი დასჯილიათვის, რომ მეფესაც კი არ შეუძლია მას სასჯელი აპატიოს.

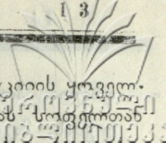
მაგრამ სასამართლო ისე დამოუკიდებელი და დემოკრატიულად მოწყობილი არსად არ არის, როგორც ამერიკაში. იქ სასამართლო ორ ნაწილად იყოფება: შტატებისა და საერო, ფედერატიული, რომელიც ისეთ საქმეებს არჩევს, რომელნიც შეეხებიან ფედერატიულ კანონების დარღვევას. ორივე სასამართლოს უფლება აქვს მთავრობის მოხელეთა საქმეები გააჩიოს და ვისიმე დაუკითხავად დასაჯოს. ყველა მოქალაქეს შეუძლიან ყველა დიდ და პატარა მოხელეს ბრალი დასდოს და სამართალში მისცეს, ამერიკის სასამართლო იმით განსხვავდება სხვა ქვეყნების სასამართლოებისაგან, რომ მას უფლება აქვს ინელმძვინეროს უფრო კონსტიტუციით, ძირითად კანონებით, ვიდრე უბრალო სა-

კანონმდებლო დაწესებულების მიერ გამოცემულ კანონებით, რომელნიც, შეიძლება, კონსტიტუციას არ ეწინააღმდეგება. ეს უფლება ამერიკის სასამართლოს გარდა არც ერთ მსგავს სასამართლოს არა აქვს. დიდი უფლება აქვს მინიჭებული კავშირის სასამართლოს, რომელიც ხშირად შტატების დავასაც არჩევს ხოლმე. „როგორღაც მებაშუშა, — ამბობს ერთი ფარანგი, რომელიც დაესწრო ამ სასამართლოში საქმის ვარჩევას, — როცა სასამართლოს ბოქაულომ განაცხადა: ნიუ-იორკის შტატი ოჯაიოს შტატს დავას უხედავებსო“. ერთ შტატში ერთი მილიონი მცხოვრებია, მეორეში — ორი. აქედან ცხადია, თუ რა დიდი პასუხის მგებლობა აწევს სასამართლოს. კავშირის სასამართლო აერთებს შტატებს და უზრუნველყოფს ფედერაციის არსებობას. მას ხშირად მიმართავს ხოლმე მთავრობა, როცა იგი თავის უფლებას დარღვეულად სცნობს; მას მიმართავს ხოლმე საკანონმდებლო დაწესებულება, როცა მისი უფლება ირღვევა ვისიმე მხრით.

სასამართლოს დამოუკიდებლობა მოითხოვს, რომ მისი წევრები ყოველ მხრით დამოუკიდებელი იყვნენ. ამისთვის დაწესებულია: 1) წესი მოსამართლის არჩევისა, 2) მოსამართლის გამოცვლა არავის არ შეუძლია სასამართლოს გარდა და 3) მოსამართლის ისეთ პირობებში ჩაყენება, რომ ის საცხებით მიუდგომელი იყოს. ამისთვის მას არ შეუძლიან სხვა რაიმე საქმე იკისროს, სხვაგან იმსახუროს, საჩუქარი მიიღოს ვისიმე მხრით. მას ნება არა აქვს მთავრობის მხრით მიიღოს ხარისხი, ჯამაგირი, ჩინი და სხ.; მას ეძლევა საკმაოდ დიდი ჯამაგირი.

მოსამართლეს თვითონ ხალხი ირჩევს, მაგრამ იქ, სადაც საცხებით არ არის აღიარებული საზოგადოდ ხალხის უმაღლესი უფლება, მოსამართლეთა არჩევაც ხალხს არა აქვს მინდობილი. ევროპაში მხოლოდ შვეიცარიის მოსამართლეებს ირჩევენ, მაგრამ ხალხი კი არა, არამედ მისი წარმომადგენელი — ფედერატიული კრება. მოსამართლეთა არჩევანი დემოკრატიულ წესით განხორციელებულია ავსტრალიის ფედერატიულ რესპუბლიკაში და ამერიკის ფედერაციის ზოგიერთ შტატებში. იქ თვითონ ხალხი ირჩევს მოსამართლეებს და ისეთივე უფლებებს აძლევს მათ, როგორც პარლამენტის წევრებს. მაგრამ ინგლისშიაც მოსამართლე ავსტრალიისა და ამერიკის მოსამართლეზე ნაკლებად არ არის დამოუკიდებელი. ის იმით აიხსნება, რომ ინგლისში მტკიცედ არის დაცული მოსამართლის დამოუკიდებლობის პრინციპი და მისი უზრუნველყოფა. უწინ ინგლისის სასამართლო პირველი მონა და მოსამსახურე იყო გაბატონებულ კლასისა, ენლა კი, როცა ორივე პალატის გარდა არავის არ შეუძლიან მოსამართლის გამოცვლა, როცა მოსამართლემ სრული ნდობა და პატივისცემა დაიმსახურა ხალხის თვალში და როცა მოსამართლე საპატიო პირად ითვლება საზოგადოებაში, სასამართლო ძირიან-ფესვიანად შეიცვალა და მისი ავტორიტეტი იმდენად გამტკიცდა, რომ ინგლისის სასამართლოს ვერაფერ უსაყვედურებს მიდგომას და ამა თუ იმ კლასის მოსამსახურეობას.

ინგლისის მოსამართლეს არ შეუძლიან სამსახურში წინ წაწყვა და ჯილდოს მიღება. ის ქონებრივად უზრუნველყოფილია, ხოლო უფლებით შეუზღუდველი. ამერიკის სასამართლოზე ვიღამაც ასეთი აზრი გამოსთქვა: „პრეზიდენტის შეცდომა ზარალს ვერ მიაყენებს სახელმწიფოს, რადგან მისი უფლება შეზღუდულია. შეიძლება კონგრესიც შესცდეს. ამის გამო ფედერაცია არ დაიღუპება, რადგან კონგრესის შეცდომა მას დასწორებს საარჩევნო კრება, რომელიც გამოსცვლის

მის წევრებს, მაგრამ, თუ ამერიკის უმაღლეს სასამართლოში უფლებური და უზნეო მოსამართლენი მოხვდენ, ფედერაციის ან ანარქია მოეღის, ან სამოქალაქო ომი⁴.

ასეთი მნიშვნელობა აქვს დამოუკიდებელ სასამართლოს. ჩვენ შეგვეძლო რუსეთსაც შეეხებოდით, მაგრამ მეტად მიგვაჩნია იმის განმეორება, რაც ყველამ იცის. რუსეთის სასამართლო, რომელიც, მინისტრის ლანსკისა არ იყოს, „შეკა ზმული ჰყავს შინაგან საქმეთა სამინისტროს“, ნიშნული ფედერალურ დროის სასამართლოსი, აუარებელი სამხედრო, საეკლესიო, სავაჭრო და საგლეხო სასამართლოების არსებობა საკმაოდ ამტკიცებს მხოლოდ იმას, რომ რუსეთში ყოველ წოდებისთვის და კლასისთვის ცალკე სასამართლო არსებობს.

a.

წერილი სამრეგო მართული

როდესაც რუსეთში ბატონ-ყმობა მოისპო, საქირო შეიქნა, რომ გლეხობის ყოფა-მდგომარეობას რაიმე ორგანიზაცია მისცემოდა. ამ დრომდის გლეხის ცხოვრების ყოველივე მხარეს განაგებდა მისი ბატონ-პატრონი სახელმწიფო გადასახადსაც კი შემამულე ჰკრფედა და იგივე იყო პასუხისმგებელი, თუ გლეხებისაგან ზვედრი გადასახადი თავ-თავის დროზე არ იქნებოდა შეტანილი ხაზინაში.

19 თებერვლის კანონმა გლეხი პირადად გაანთავისუფლა, მაგრამ პირადადვე ვერ გაუთანასწორა დანარჩენ წოდებებს, რის გამო საქირო შეიქნა გლეხებს მისცემოდა ცალკე ორგანიზაცია მთავრობას სურდა შეექნა ისეთი კანონი, რომ გლეხებისადმი მინიჭებული თავისუფლება ფიქციად გადაქცეულიყო და იმ ნაირად შეეკრა, შეებოქა გლეხი, რომ ყოველივე მისი ნაბიჯი ადმინისტრაციის ზედამხედველობის ქვეშ ყოფილიყო და ამასთანავე სახელმწიფო გადასახადი თავ თავის დროზე და უნაკლულად შესულიყო ხაზინაში. ამ მიზნით გამოიცა კანონი შესახებ სოფლის საზოგადოების მართვა-გამგეობისა, რომელიც თითქო თვითმართველობის პრინციპზე არის აგებული.

სოფლის საზოგადოების გამგებელი კანონით არის სოფლის ყრილობა, რომელიც შესდგება ყველა ოჯახის უფროსებისაგან, მიუხედავად სქესისა და წლოვანებისა, საქიროა მხოლოდ ოჯახს ედვას წილი საზოგადო (общинное) მიწა-წყალში. ყრილობა ირჩევს სოფლის მართველობის წევრებს, — მამასახლისს, ხარჯთამკრფეს, ტყისმცველებს და მეველეებს, წარმომადგენლებს „ვოლოსტის“ ყრილობისთვის, და თუ სოფელს რაიმე საზოგადო დაწესებულება აქვს, როგორც, მაგალითად, სკოლა ან პურის მაღაზია, — მათ ზედამხედველებსაც. სოფლის ყრილობას აქვს აგრეთვე უფლება დაადგინოს განაჩენი სოფლის საზოგადოების სხვა და სხვა საქირ ბოროტო საგნებზე მხოლოდ ეს უკანასკნელი უფლება სრული ფიქცია არის, რადგანაც სხვა და სხვა ადმინისტრაციულ დაწესებულებათ და უპირველესად ნაწილის საერობო უფროსთ*) უფლება აქვთ ყრილობის ყოველივე გადაწყვეტილება გაბათილონ. ამას გარდა მამასახლისი სახელად ითვლება სოფლის წარმომადგენლად, ფაქტიურად კი პოლიციის დაბალი მოხე-

*) ნაწილის საერობო უფროსის თანამდებობა დაარსდა 90-იან წლებში. საერობო ნაწილის უფროსს ერობასთან არავითარი კავშირი არა აქვს, არამედ ის ადმინისტრაციის მოხელეა, რომელსაც დაავლენილი აქვს, რაც შეიძლება, შესუღლოს სოფლის საზოგადოების და „ვოლოსტის“ თვითმართველობა. მთავრობას თითქო ერობის სასაცილოდ აგდება სურდა, როდესაც ახალ პოლიციურ მოხელეს საერობო უფროსის სახელი უწოდა.

ლე და ვალდებულია შეარულოს ადმინისტრაციის ყოველგვარი მონღობილობა, თუნდ ამ მონღობილობას სოფლისთვის არავითარი კავშირი არ ჰქონდეს, მამასახლისს, როგორც ადმინისტრაციის მოხელეს, კანონი აძლევს უფლებას დაადგას სასჯელი სოფლის საზოგადოების წევრს, ე. ი. თავის ამომრჩეველს (sic). ნაწილის საერობო უფროსს შეუძლია სოფლის მამასახლისი დასაჯოს, დროებით გადააყენოს თანამდებობიდან და, თუ საქიროდ დანახავს, წარუდგინოს ნაწილის საერობო უფროსთა კრებას სრულიად დასაბოვნად. ამკარაა, რომ ასეთ ნაირად ადმინისტრაციისაგან დამოკიდებული მამასახლისი უფრო ერიდება და უგონებს მას, ვიდრე სოფელს, რომლის წარმომადგენლად და ინტერესების დამცველად ითვლება.

რამოდენიმე სოფლის საზოგადოება ადვენს „ვოლოსტს.“ „ვოლოსტ“-ის ყრილობა შესდგება სოფლის საზოგადოებათა წარმომადგენელთაგან, რომელნიც ყოველ ათ მოსახლესზე გზავნიან ერთ წარმომადგენელს. ყრილობა ირჩევს მამასახლისს, მსახულებს და სხვა საქირო მოხელეთ. „ვოლოსტის“ ყრილობასაც ფაქტიური უფლება აქვს მიიღოს განაჩენი თავის საქიროებათა შესახებ. „ვოლოსტ“-ის მამასახლისს იმოდენი ადმინისტრაციული მოვალეობანი აწევს, რომ ის ნამდვილი მოხელეა და არა საზოგადოების წარმომადგენელი. მაგალითად, მამასახლისი მოვალეა მიიღოს ზომები ბოროტობამქმელთა აღმოსაჩენად და შესაპყრობად, მოვალეა აგრეთვე თვალყური ადევნოს, რომ მცხოვრებთა შორის „მაგნე ხმები არ გავრცელდეს“. მასვე მოსდის მოწერილობა და ბრძანება ყოველ-გვარ სახელმწიფო დაწესებულებისაგან, სინოდის და წყებული გარეშე საქმეთა სამინისტრომდის. „ვოლოსტს“ მინიჭებული აქვს სამსჯარო ფუნქციები. ამ სასამართლოს კომპეტენცია დღეს-დღეობით ძალიან ვრცელია, მაგრამ, როგორც დანარჩენ საქმეებში, აქაც საერობო ნაწილის უფროსისაგან შეზღუდულია ეს კომპეტენცია.

სოფლის საზოგადოებათა მართვა-გამგეობა ამიერ კავკასიაში ზეკრძალ საქართველოში იმავე პრინციპზე არის აწენებული, როგორც შიდა-რუსეთში, ე. ი. ფაქტიურ თვითმართველობაზე. ისეთი წვირილი ერთეული, როგორიც არის შიდა რუსეთის „სოფლის საზოგადოება“, ჩვენში არ არსებობს. ჩვენებური სოფლის საზოგადოება შესდგება რამოდენიმე სოფლისაგან და უახლოვდება თავის ფუნქციებით რუსეთის „ვოლოსტ“-ს. სოფლის საზოგადოების ყრილობას ჩვენში შეადგენენ ყველა სრულ-წლოვანი ოჯახის უფროსნი განურჩევლად სქესისა. ჩვენებური სოფლის სასამართლო, შედარებით „ვოლოსტის“ სასამართლოსთან, უფრო მარტივ საქმეებს არჩევს, სამაგიეროდ ადმინისტრაციისაგან დამოუკიდებელია უნდა ითქვას, რომ ის ბოროტი, რომელიც 90-იან წლებში დაადგეს შიდა რუსეთის სოფლებს ნაწილის საერობო უფროსის სახით, ჩვენ სოფლებს ასცილდა, მაგრამ მაგარი ის არის, რომ ფაქტიურად სოფლის საზოგადოება თავის ყრილობით და მამასახლისით სრული ყურ მიტოვებული ყმა არის სამაზრო პოლიციის, ვაი იმ მამასახლისისა და მისი თანამეწყების ბრალი, რომლის სამამასახლისო ფიცხლად არ დაადგენს ისეთ განაჩენს, როგორსაც მას „პრისთავი“ უბრძანებს. სოფლის საზოგადოება იძულებულია მამასახლისად და საერთოდ წარმომადგენლებად აირჩიოს ის პირები, რომლებზედაც ბოქაული მიუთითებს, თუ ყრილობის რომელიმე წევრი ბოქაულის სურვილებს წინ აღუდგა, დარწმუნებული უნდა იყოს, რომ „ბუნტოვანიკად“ იქნება ცნობილი და კარგად ანაწამი.

თალია, პოლიციის მოხელეთ კანონი არ აძლევთ ასეთ უფლებას, მაგრამ პოლიცია არასდ არ არის ჩვეული კანონის შესრულებას და მით უმეტეს ჩვენში.

ზემო ნათქვამიდან ნათლად სჩანს, რომ გლახის ყოველ-ცხოვრება, როგორც შიდა რუსეთში, სადაც საეროობა დაწესებულენაში მოქმედობენ, ისე ჩვენ შიდა სახელმწიფო ადმინისტრაციის ხელშია. რა არის მიზეზი ამგვარ უკუღმართ გარემოებისა? ის რომ, როგორც თავში ვთქვით, 19 თებერვალს მომხდარმა რევოლუციამ გლახი პირადადაც ვერ გაუთანასწორა სხვა წოდებათ. რომ ეს უზარმაზარი ნაკლი არ დაჰყოლოდა 19 თებერვლის კანონს, იმ შემთხვევაში არავითარი საფუძველი არ ექმნებოდა გლახებისთვის ცალკე ორგანიზაციის შექმნას, არამედ მოეწყობოდა „სოფლის საზოგადოება“, რომლის თანასწორ წევრებათ ჩაირიცხებოდენ განსაზღვრულ ტერიტორიაზე მცხოვრებნი, განურჩევლად წოდებისა და ხელობისა. ამ ნაკლს მოჰყვა ის შედეგი, რომ სოფლის საზოგადოებანი ვერ შეიქმნენ იმ ელემენტებად, რომელთა შეერთებისაგან უნდა შემდგარიყო უფრო მსხვილი თვითმმართველი ერთეული. შედეგ ასეთ უმსგავსო კანონისა ყველასთვის ცხადია: ერობა ვერ იქმნა მოწყობილი იმ პრინციპის თანახმად, რომელიც აუცილებელ საჭიროებას შეადგენს ადგილობრივ თვით-მართველობისათვის, სახელდობრ მას არ მიეცა კავშირი მცხოვრებლებთან.

ამნაირად მოეწყო საფუძველს მოკლებული ერობა, რომელსაც შეუძლებელია ეწოდოს ადგილობრივი თვითმმართველობა, ვინაიდან ასეთი ერობა ცხოვრებას მოწყვეტილია. ერობა მაშინ შეიქმნება მცხოვრებთა ადგილობრივ თვითმმართველობის ორგანოდ, როდესაც მას ექნება კავშირი მცხოვრებლებთან, როდესაც მას ექნება ნიადაგი ცხოვრებაში, ე. ი. როდესაც დღევანდელ სამაზრო ერობას ექნება ფესვები. ასეთ ფესვებად კი უნდა იქმნეს აღიარებული წვრილი საეროობა ერთეული, რომლის ფუნქციებს შეასრულებს რუსეთში „ვოლოსტ“-ი, ჩვენში კი სოფლის საზოგადოება. მხოლოდ აუცილებელია, რომ სოფლის საზოგადოების მართვა-გამგეობაში იქმნეს შეტანილი შემდეგი რადიკალური ცვლილებანი: განსაზღვრულ ტერიტორიაზე ყველა მცხოვრებნი დამოუკიდებლად უნდა ჩაირიცხონ სოფლის საზოგადოების წევრებად, მიუხედავად წოდებისა და ხელობისა, და მათ უნდა მიენიჭოთ სრულიად თანასწორი უფლება საზოგადოების მართვა-გამგეობის საქმეებში: სოფლის საზოგადოება უნდა იქნეს განთავისუფლებული საიმპერიო პოლიციის მოვალეობისაგან; არავითარი დამოკიდებულება არ უნდა არსებობდეს საზოგადოების ამორჩეულ პირთა და ადმინისტრაციის შორის.

როდესაც სოფლის საზოგადოების ცხოვრებაში იქნება შეტანილი ჩამოთვლილი ცვლილებანი, მაშინ მასში დამყარდება ნამდვილი თვითმმართველობა. მხოლოდ ასეთ თვითმმართველობას შეუძლია ჩაუნერგოს ხალხს თავისუფლების სიყვარული, გააცნოს მისი გემო, ასწავლოს მას როგორ უნდა მოიქცეს, რომ თავისუფალი იქმნეს. თუ სოფლის საზოგადოება შეიქმნება ნამდვილ თვითმმართველ ერთეულად, — უეცველია, უნაკლულად შეასრულებს წვრილ საეროობა ერთეულის ფუნქციებს. ცხადია, რომ წვრილ საეროობა ერთეულს ექნება არა მარტო სამეურნეო მნიშვნელობა, თუ ასეთ ერთეულად იქმნება აღიარებული სოფლის საზოგადოება, რომლის მართვა-გამგეობა შეიცვლება ზემოდ მოყვანილ გეგმის თანახმად, ვინაიდან მოისპობა ის უთანასწორობა, რომელიც

დღეს დღეობით არსებობს გლახებსა და დანარჩენ წოდებათა შორის.

აღნიშნულ მოსაზრებათა გამო, როდესაც ჩვენში ერობის შემოღების დროს წვრილ ერთეულის განსაზღვრაზე მიდგება საქმე, ასეთ ერთეულად უსათუოდ სოფლის საზოგადოება უნდა იქმნეს მიღებული.

ქუთათურა

მ რ მ ბ ა ზ ე

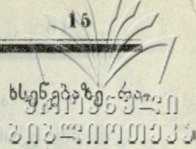
(ამბავი)

ქალაქ №-ის მახლობლად, იქ, სადაც უხვი ბუნების მიერ შეფერადებულ ბორცვ-გორაკების ვადალმა, ღრმა ხეობის პირად განმარტოვებით გაშლილა მწვანე ხავედრ გადაკრული მინდორი, მისის ერთ შვენიერ საღამოს აღუარებელი ხალხი იკრიბებოდა. ქალი თუ კაცი, დიდი თუ პატარა რაღაც დიდი საჭიროების ზრუნვით იყო გატაცებული. აქ ვერ გაიგონებდით ჩვენებურ ქალიშვილების უღარდელ კისკისს, ან იმათ ამყობ ახალგაზღვების უადგილო და მოუხეშავ ლაზღან-ღარობას. საზოგადო საქმისათვის ზრუნვა ყველას ნათლად აღბეჭდოდა სახეზე. ასე გვეგონებოდათ, ეს ამოდენა ხალხი, რაღაც საჯადოქრო კვერთხის გაქნევით, თავის მხრებით ეზიდება მთელი ქვეყნის ქირსა და ვარამსაო. მათ შორის გამართულიყო დიდ დიდ თეორიებსა და საგნებზე კამათი. წარამარა მოისმოდა მარქსი, ენგელსი, სოციალიზმი, ბურჟუა, პროლეტარი, კაპიტალი, ავტონომია, ფედერაცია და სხვა და სხვა. ისეთის რწმენითა და რიხით მსჯელობდნენ, რომ გარეშე კაცს ეგონებოდა, ყველა ეს ტერმინები და თეორიები ამ ხალხის შემუშავებული უნდა იყოსო.

მინდორი, სადაც ეს ხალხი იკრიბებოდა, გაშლილია პატარა მდინარის პირად. ცალი მხრით მას თავს დაჰყურებს მაღალი და ურიყლო კლდე, მეორე მხრით მოიყურება ვიწრო ხეობა, საღ კლდეთა შუა გამოშფყვდებული, წინ საამერად ამართულია ბზარნალით შემოსილი ციცაბო, ხოლო ერთის მხრით გაუვლის რკინის გზა, საიდანაც დაქანებულ ფერდობზე ჩაუდის ვიწრო ბილიკი.

სამაჟრი და სულის დამამშვიდებელი ალაგია ცხოვრებისაგან მოქანცულთათვის; საამო და ტკიბილი, სანეტაროა შეყვარებულთათვის; ჩინებულია კრებებისთვის. სწორედ ამისთანა ღრმა ხევილებში, ამისთანა განმარტოებულ და ვავარდნილ ალაკებში გაიწრთენა ხალხი და გაისმა პირველად თავისუფლების ხმა. დიად, ასეთ ხევიებიდან პირველად შადრევანივით ამოხეთქა ტანჯული ხალხის ამოძახილმა. ეს ხევიები, ფრიალო კლდეების ნაპარაკები, დაბურული ტყეები, თუ გაშლილი ველ-მინდვრები, სამაჟრად აზნექილ-დაზნექილი ბორცვ-გორაკები, — აი, ის სკოლა, ის ტრიბუნა, საიდანაც ხალხს პირველად მოესმა თავისუფალი სიტყვა და სამოქმედოდ გამოიყვანა იგი. ამ ბუნების წიაღში იგი კვლავ გაიგონებს ქეშარიტებას, რომ უფრო ცხოვლად აღიბეჭდოს მის სულსა და გულზე თავისუფლების, თანასწობის და ერთობის დიადი პრინციპები. აქვე ჩაგრული და მამგრალი ხალხი აღზრდის თავის არსებაში სასტიკ შურსა, რომ აღადგინოს აღამიანის და ერის დაცემული უფლებანი და მოიპოვოს საშვილიშვილო ბედნიერება.

თან და თან დიდ ძალი ხალხი მოგროვდა, აქ იყვენ წითელ ხალაითანი ყმაშვილები ხელში ჯოხები; წითელ შლია-

ბოსნები; აქა იქ ერინე კაკარდოსნებიც, რომლებიც საერთო მოძრაობას ბიუროკრატიულ კანცელარიებიდან გარედ გამოეყვანა, ვინ იცის, იქნებ ჩვენც გვერგოს რამ და თვის ოცში მეტი ჯამაგირი მოგვეცნო.

მინდორი ხალხით გაიკვდა. ყველა მოუთმენლად მოელოდა იმ ორატორის მოსმენას, რომელიც დღეს აქ საგანგებოდ ჩამოსულიყო და რომლის სიტყვა პირველი იქნებოდა ხალხისთვის. მახლობელ გორაკზე აიმატა წითელი დროშა, ეს სიმბოლო თავისუფლებისა და წმიდათა წმიდა ყოველ თავისუფლებისათვის მებრძოლთა. მის პირ და პირ სერზე გაივლია მეორემ, მძლავრად გაუტყლაშუნა ჰაერს, თითქოს იგი, დიდი ხნის დაგუბებული და მოწამლული, სურს გაწმინდოს შიზმებისგანაო, და საღამო მისცა თავის მებრძოლ ძმას.

დროშების დანახვაზე აღფრთოვანებულ ხალხს ერთხმად აღმოხდა გულიდან: „გაუმარჯოს თავისუფლებასო!“..

კლდის ერთ მომცრო ნაპრალზე შედგა მეტად გამხდარი ყმაწვილი კაცი მის სახეზე სიღინჯე, მოსაზრება და ცეცხლი,—ყველა შეთანხმებით გამოკრთოდა. „ამხანაგებოვო“, დაიწყო მან და ხალხი სმენად გადაიქცა. დახლოვებულისა და გამოცდილ ორატორის მდგარი ხმა მკაფიოდ გაისმოდა; ხალხიც შესაფერ ალაგებზე გრიალებდა „ძირს“ ან „გაუმარჯოსო“ და ამ გრიალს ბანს აძლევდა მთა და ველი. ორატორს გამოეკამათა მეორე ორატორი, მესაღე და გაისმოდა ნამდვილი პარტიოზანა. კრებას მეტი სიფხიზე და სიცოცხლე დაეტყო. ყველა „კრიტიკულად“ სწონიდა ამა თუ იმ ორატორის ნათქვამს,—ასეთი იყო მაინც და მაინც გარეგანი სახე ამ კრებისა, თუმცა უნდა აღვიაროთ, რომ, სამწუხაროდ, ეს პარტიოზა ჩვენებურ-ძველებურ ბანკოზანას უფრო მოაგონებდა ადამიანს, ვიდრე საზოგადოების შეგნებულ პოლიტიკურ ჯგუფებად დანაწილებას. აქაც საშინელი ვნებათაღელვა, გულის წყრომა და სხვა გამოკრთოდა თითოულის სიტყვაში. აქ გრძობას მეტი აღვილი ჰქონდა დათმობილი, ვიდრე გონებას. მაგრამ ჯერ ზომ პოლიტიკური ცხოვრების ანაბანასა ესწავლობთ და არ გვეძრახება.

* * *

საზოგადო კამათში მონაწილეობას არ იღებდა მხოლოდ ორი არსება, ესენი მოკრიალეებულ სიბ ქვაზე დამსხლარიყვენ და ანკარა მდინარის წყნარ ჩხრიალით ტკებოდენ. ორთავეს გულში რაღაც იღუმალი ძალა შეპარვოდა და სამოდ უღიტინებდა. ეტყობოდა, რომ მათი გრძობები დიდის ხნის შეთანხმებული იყვენ, მარა გაფანატიკოსებული გონება ურჩობდა და ხელს უშლიდა მათ „საერთო საქმეს“.

— რა მდიდარი და ფერადოვანია ჩვენი ქვეყნის ბუნება, — დაარღვია სიჩუმე თამრომ, ცოდვა არაა ამ სიმდიდრით სხვა სარგებლობდეს და ჩვენი ხალხი კი ხახა-ამომშრალი შეპყურებდეს მას ხელში? აი, სხვათა შორის, ამიტომია საქირო ერის დამოუკიდებლობა, რომ ყველამ თავისი შინაური განძი თავის საკუთარ ქუთასა და გემოზე მოიხმაროს, არა, ლეო? გამოჯავრებით ჰქითხ თამრომ გვერდით შჯდომ ყმაწვილს,

რომელსაც ერისა და მის დამოუკიდებლობის ხსენებაზე უფრო ლაც ზაფრა მოსდიოდა.

— შენ კიდევ შენის ავტონომიით გამოდიხარ!
— ოლონდაც! მიუგო თამრომ.

— გაანებე თავი! აი, შენ შევნიერი არსება ხარ, მაგრამ უფრო შევნიერი იქნებოდი, მაგ ავტონომიას რომ არ ახსენებდე და სრულიად გულიდანაც ამოიგლეჯდე.

— რა? ეგ რა თქვი? აბა როგორ შემიძლია გამოვეთხოვო იმ რწმენას, რომელიც სულსა და გულს ასე რიგად შეთვისებია? პატარაობითვე დედ-მამა სულ ჩვენი ქვეყნის სვე-ბედზე შელოპარაკებოდა, ჩვენი ხალხის დაბეჭავებულ და უნუგეშო მდგომარეობაზე ჩამჩინებდა; ხალხის ასეთ მდგომარეობიდან გამოსაყვანად ის უდიდეს საშუალებად თვლიდა დამოუკიდებლობას და ახლა მე როგორღა შემიძლია მისი უაწყაფა, რაც სიყმაწვილითვე შემისხლ-ხორცებია; გარდა იმისა, რომ ჩემი საკუთარი რწმენა და შეხედულება ამასვე ჩამძახის?!

— საქმეც ეგაა, რომ ჩვენებური ბურჟუა მშობლები პატარაობითვე უმახინჯებენ შეილებს სულსა და გულს თავიანთი ბურჟუაზიული აზრებით. ავირემებიათ ერთი რაღაც ავტონომია და წარა-მარა გაიძახით მის სახელს! ამითი გინდათ ხალხს დაეხმაროთ?

— თქვენის შეხედულებით ხალხის დამხმარე თქვენს გარდა აღარავინაა, მაგრამ ეს შემცდარი აზრია! თქვენ მართო პროლეტარებთან გაქვთ საქმე, რომელნიც მხოლოდ ნაწილია ხალხისა და არა მთელი ხალხი.

— დიად, ჩვენ პროლეტარების თვალთა ხედვის წერტილით ვუყურებთ საგანს! აქ მთელი სკოლაა, მთელი ფილოსოფია, თუ გნებავთ...

— პროლეტარების ფილოსოფია! — გააწყვეტინა სიტყვა თამრომ.

— დიად, პროლეტარების!..

— მაშ, რაღას შებლაუქები, მე ხომ ბურჟუა ვარ შენი სიტყვით, შენ კი პროლეტარი, მაშ ჩვენ შორის ხიდი ჩატეხილია! რა გვაქვს საერთო?

— არა, ჩემო კარგო, აქ საქმე მიმართულებაშია, შეხედულებაში. შეიძლება ადამიანი მდგომარეობით ბურჟუა იყოს, მაგრამ მიმართულებით-კი პროლეტარი...

— ესე იგი ლატაკი!

— ოჰ, კიდევ ვერ გაიგე! რას დამცინი... ვეცდები, როგორმე შევაგნებინო...

— და როცა შევიგნებ ბურჟუა, აღარ ვიქნები, განა? მაშასადამე, აღარც ავტონომია იქნება საქირო!

— გაანებე, ქალო, თავი მაგ წყველ ბურჟუაზიის მოგონილ ავტონომიას!

— მე მოვიუხოვ, ლეომაც გაანებოს თავი მის წინააღმდეგობას! — აღერს-ნარევი სიტხარით ჩაურთო თამრომ, თვარა ჩვენი მეგობრობის განმტკიცება არ მოხდება არას დროს! არას დროს, გესმის! ასე, კარგად დაიხსოვე.

ლეო არც კი მოელოდა, თუ ეს საუბარი ასეთი ცხარე კამათის გზას დაადგებოდა; ცოტა აირია კიდევ, მაგრამ მალე თავი შეიკავა და თავმოყვარული სიღინჯით განაგრძო:

— მე... მე, ვინ იცის, როგორ დატრიალდეს საქმე... იქნება... დებუტატადაც კი ამირჩიონ და მაშინ ნახავთ, თუ რა დღე დადგება თქვენს ბურჟუაზიულ მოთხოვნას...

— პარლამენტის ტრიბუნლიდან გადმოგვეკვრავ; განა, მათ რახს?— ცივად მიახლა თამრომ, საჩქაროდ წამოდგა და კრებას შეუერთდა. ლეოც წამოდგა, თამროს პირის პირ დადგა და, თუმცა გაბუტული აყო, მაგრამ შორიდან თვალებით ელამუნებოდა შეენიერ ქალწულს.

* *

კრება გაგრძელდა. ორატორები ერთმანეთს ეკმათებოდნენ; ხალხში კი სამაგალითო წეს-რიგი იყო დაცული. შესაღამოვდა. საღამოს მატარებელმა ჩამოაქროლა და კრებას სტვენით საღამო მისცა. მემანქანემ და მგზავრებმა ცხვირსახოცები გამოჰკიდეს და ხალხმაც დაბლობიდან მათ „ვაშა“ შესძახა. მატარებელმა ჩაიარა. ხალხი მარსელიეზას სიმღერით იშლებოდა. ამ დროს მახლობელ ეკლესიის ზარის ხმა შემოესმათ. ხალხმა ყურები ცქეცია, რადგანაც ეს ხმა კარგს არაფერს ნიშნავდა. ვილაც სერზე გადმოდგა და, აღევლებული, ყენებ-ყენებით იძახდა: „კახაკებო!“

ხალხი შეშფოთდა, მით უმეტეს, რომ, რამდენადაც ეს ალაგი კარგი იყო კრებების გასამართავად, იმდენადვე უვარგისი იყო სტრატეგიულად: მტრის ათიოდე კაცს მალლობიდან თამამად შეედლო ასობით გაეულიტა კრებაზე დამსწრენი. დაფრთხალი ხალხი უგზო-უკვლოდ ვარბოდა, აღმართში ერთმანეთს მიეზიდებოდნენ, ზოგიერთები ჩირგვებს თავზე ახტებოდნენ. ან კი რას იზამდნენ? სული ტკბილია და უიარაღო ხალხს რა ძალა ჰქონდა, ისიც ასეთ ჩამწყვედეულ ალაგას?

ამ საერთო არეულობის დროს ლეომ თვლიდან დაჰკარგა თამრო და გამილებით დაეძებდა მას.

გამოჩნდა კახაკთა აფიცრის წითელი გული. მას უკან მოჰყვებოდა რამდენიმე ათეული კახაკებისა. ესენი თავიანთ თავს ბრძოლის ველზე გრძნობდნენ და თოფები მომართული ჰქონდათ.

ხალხის ერთმა ნაწილმა უკვე დასწრო, ნაწილი კიდევ ხევში იყო, მათ შორის ლეოც.

„შესდექით!“ დასკვივლა აფიცრმა და რამდენიმე თოფი დააღირეს დაბლობისკენ. დაჩენილი ხალხის ერთი ნაწილი ყრუდ დაემორჩილა ბრძანებას და იქვე სამარცხვინოდ ჩაიჩოქა. მეორე ნაწილი კი, რომელსაც თან იარაღიც ჰქონდა, გამოიყო ჯგუფად და თავის მხრით შესძახა ვახაკებს: „არ გაბედოთ სროლა!“

კახაკებიც ამას ელოდნენ და მაშინვე დაახალეს თოფები. ჯგუფმა მოასწრო, იქვე ჩაგორებული ლოდი იფარა და გადაარჩა. სწორედ ამ დროს კლდის ერთი ნაპრალიდან, რომე-

ლიც კახაკებს უახლოვდებოდა, იქვეა ყუმბარამ, ხალხს თავი უხარ დაცემული ვარბოდა. კახაკები, რომელთაც მტრის ქრუტი მძიმედ დასჭრა ყუმბარამ, დაფრთხნ. აფიცრმა შეაყენა ისინი და მთელი თავიანთი „არტილერია“ დაუშინეს კლდეს, აქ ყოფილა მტრის მთავარი ძალაო. მებრძოლმა ჯგუფმა, რომელსაც მეთაურობდა ლეო, მათხერის სისტემის თოფით შეიარაღებული, იხმარა გონიერება და გვერდი აუქცია კახაკებს, რომლებიც კლდეს უშენდნენ ტყვიას. ლეოს დანახვავე ყუმბარის მსროლელი დაეშვა ნაპრალიდან. საერთო საქიროვებამ შეათანხმა თვარიულ ნიადაგზე გაბუტულები—ეგ იყო თამრო. იგი გვერდით ამოუდგა ლეოს და სხვა ამხანაგებს და სრულიად უგუნებლად მიახწიეს შინ. კახაკებმა კლდეს რომ ველარაფერი დააკლეს, გაბრუნდნენ და თან წაიყვანეს მხოლოდ თავიანთი დაქირლები და რამდენიმე „ტყვე“.

ამას შემდეგ თამრო და ლეო კიდევ უფრო დაუმეგობრდნენ ერთმანეთს. ისინი კვლავ ერთმანეთს ეკამათებოდა, ხშირად ძალიან ცხარედაც, დღესაც ერთად ებრძვიან საერთო მტერს და, თუმცა ლეომ თავის მხრით ძლიერ ბევრი დაუთმო, მაგრამ თამროს ავტონომიის მაინც ვერაფერი ჩამოაკლო და, თუმცა ორივე მსურველია, მაგრამ მათი მჭედლეობის ჯაჭვით შეკავშირება, ამ ავტონომიის მიზეზით, ჯერაც კიდევ არ მომხდარა.

დ. ქაჯგვლა

რედაქტორი ფ. გოგიჩაიშვილი
გამომცემელი თ. დი პავლეი ი. თუმანიშვილი.

მოითხოვეთ ნამდვილი

„მოღუბრინი“ მ. პ. ლემბევიძის

ეს წამალი სრულიად აქრობს რამდენსამე დღეში ძველს ბებერას ჭმეტ-ხორცს ძირიან-ფესვიანად, მხოლოდ ეტიკეტი უნდა ჰქონდეს, მთავრობისაგან დამტკიცებული, № 22437.

იყიდება ტფილისში—სააფთაქო საქონლის კავკასიის სავაქრო ამხანაგობისა და მის განყოფილებებში ბაქოსა და ბათუმში. (წლ.)

ყოველკვირეული სახალხო გაზეთი

გ ლ ე ს ი

გაზეთი ემსახურება მიწის მუშა გლეხობის ინტერებს: მიწა და თავისუფლება. მიწის მუშებს! გაზეთი ხელს შეუწყობს მშრომელ გლეხების განვითარებას, გამოარკვევს ადგილობრივ საქიროებას და გააცნობს ჩვენს გლეხებს რუსეთის და ევროპის გლეხობის მოძრაობას. პარლეტარიატი და გლეხობა ის მოწინავე რაზმია, ის მშრომელი კლასი, რომელიც თავის ოფლით ასაზრდოებს მთელს ქვეყანას და რომელიც უმზადებს კაცობრიობას განახლებას და ახალს, სამართლიანობასა, თანასწორობასა და თავისუფლებაზე დამყარებულს ცხოვრებას. ფასი გაზეთისა: წლის დამდეგამდე 1 მან. და 60 კაპ., სემის თვით—80 კ.; ცხადკე № 6 კ.